

Mitovi i legende

Herceg, Sandra

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:349620>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

SANDRA HERCEG

MITOVI I LEGENDE

Diplomski rad

Pula, travanj 2023.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

SANDRA HERCEG

MITOVI I LEGENDE

Diplomski rad

JMBAG: 0303076980, redovita studentica

Studijski smjer: Integrirani preddiplomski i diplomski učiteljski studij

Predmet: Povijest

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Znanstvena grana: Stara povijest

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, travanj 2023.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana **Sandra Herceg**, kandidatkinja za **magistru primarnog obrazovanja**, ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 13. ožujka 2023.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, **Sandra Herceg**, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom „**Mitovi i legende**” upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnog pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli 13. ožujka 2023.

Potpis

ZAHVALA

Hvala mojoj obitelji na poticaju za upis i za podršku tijekom studija.

Hvala Darku na čekanju i strpljenju.

Hvala mojim kolegicama i kolegi na prijateljstvu, zajedničkom veselju i tuzi.

Hvala svim profesorima i profesoricama koji su izgradili moje potencijale.

SADRŽAJ

UVOD	1
1. POJMOVNO ODREĐENJE MITOVA I LEGENDI	2
1.1. Povijesni pregled	2
1.2. Mit kao pojam	5
1.3. Oblici kroz koji se javljaju mitovi	9
1.3.1. Basne	10
1.3.2. Bajke	10
1.3.3. Narodne priče	11
1.3.4. Epovi	12
1.3.5. Prispodobе	13
1.3.6. Etiološke priče	14
1.4. Legenda kao pojam	14
2. MITOVI I LEGENDE U REPUBLICI HRVATSKOJ	16
3. MITOVI I LEGENDE GRADA ZAGREBA	18
3.1. Mitovi vezani uz tvrđavu Medvedgrad	18
3.1.1. Lijepa i zla Crna Kraljica	19
3.2. Legenda o imenu grada Zagreba	21
3.3. Krvavi most	23
3.4. Grički top	25
3.5. Kameni svatovi	28
3.6. Majka Božja s Kamenitih vrata	32
3.7. Vještice	35
4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	39
4.1. Ciljevi istraživanja	40
4.2. Upitnik intervjuа	40
4.3. Rezultati istraživanja	41
4.4. Analiza dobivenih odgovora	44

ZAKLJUČAK	46
POPIS LITERATURE	48
POPIS PRILOGA	53
SAŽETAK	54
ABSTRACT	55

UVOD

U ovom se radu obrađuje tematika vezana uz mitove i legende, odnosno pojmovno i praktično na primjeru glavnoga grada Republike Hrvatske, Zagreba. Cilj je definirati te pojmove i utvrditi jasne razlike, saznati njihove oblike, koji su najpoznatiji mitovi i legende grada Zagreba i znaju li ih stanovnice Zagreba. Često se mit i legenda svrstavaju pod istoznačnice, no oni to nisu. Pretpostavlja se da legenda ima neku osnovu u povijesnim činjenicama i obično spominje stvarne ljude ili događaje. Povijesna se činjenica pretvara u legendu kada je istina preuveličana do te mjere da su stvarni ljudi ili događaji poprimili romantiziranu, veću od života, kvalitetu. Nasuprot tome, mit je vrsta simboličkog pripovijedanja koje se nikada ne temelji na činjenicama. S vremenom su mitovi nastojali objasniti teže koncepte (npr. podrijetlo svemira) uz pomoć uobičajenih sredstava priče kao što su personifikacija i alegorije. Ove se strukture obično koriste naizmjenično i to za upućivanje na fiktivnu prirodu nečega. Povijesno i akademski, međutim, postoji razlika.

Hipoteza ovog rada je dokazati da iako su se mitovi i legende Zagreba razvijali kroz stoljeća, kao i u mnogim starim gradovima, nisu zaboravljeni. Toliko ih je da ih je gotovo nemoguće sve nabrojati, a najpoznatiji i dalje žive među stanovnicima Zagreba.

Diplomski se rad sastoji od uvoda, četiriju dijela razrade teme i zaključka. Nakon uvodnog dijela slijedi pojmovno određenje mitova i legendi u kojem su analizirana stajališta raznih znanstvenika kroz povijest. Nadalje, objašnjavaju se oblici kroz koje se mitovi javljaju uz poznate primjere. Drugo poglavlje opisuje četiri mita vezana za Republiku Hrvatsku. Sljedeće poglavlje razrađuje najpoznatije primjere mitova i legendi grada Zagreba: „Crna Kraljica“, „Legenda o imenu grada Zagreba“, „Krvavi most“, „Grički top“, „Kameni svatovi“ i „Majka Božja s Kamenitih vrata“. Četvrto poglavlje vezano je uz istraživački rad, odnosno intervju s dvjema Zagrepčankama. Kroz pet pitanja željela sam doznati jesu li u školama učile o mitovima i legendama grada Zagreba, znaju li još koje osim spomenutih, imaju li omiljen mit ili legendu, jesu li im poznati određeni mitovi i legende i njihovo mišljenje o važnosti prenošenja i poznavanja tih mitova i legendi sadašnjim i budućim generacijama stanovnika grada.

1. POJMOVNO ODREĐENJE MITOVA I LEGENDI

1.1. Povijesni pregled

Kritičko tumačenje mita započelo je s presokraticima. Euhemer se smatra jednim od važnijih predmodernih mitologa. On je mitove tumačio kao izvješća o stvarnim povijesnim događajima, iako iskrivljena tijekom mnogih prepričavanja. Euhemerizam se odnosi na racionalizaciju mitova, stavljajući teme koje su prije bile prožete mitološkim kvalitetama u pragmatičan kontekst.¹ Primjer za to bilo bi praćenje kulturne ili vjerske promjene paradigme (osobito ponovno tumačenje poganske mitologije nakon pokrštavanja) u mitografskim djelima koja se pojavljuju u šesnaestom stoljeću, među njima i „Theologia Mythologica“.

Prema Catalin Partenie, Platon je slavno osudio pjesnički mit kada je raspravljao o obrazovanju u „Republici“. Njegova je kritika prvenstveno bila temeljena na pretpostavci da bi neobrazovani priče o bogovima i herojima mogli shvatiti doslovno. Unatoč tome, kroz svoje se spise stalno pozivao na mitove.²

Mitološke su teme svjesno korištene u književnosti, počevši od Homera. Rezultirajući rad može se izričito odnositi na mitološku pozadinu, a da sam ne postane dio mitova (npr. „Amor i Psiha“). Srednjovjekovna se romantika poigrava s procesom pretvorbe mita u književnost.³

Prve moderne, zapadnjačke znanstvene teorije o mitu pojavile su se tijekom druge polovice 19. stoljeća, u isto vrijeme kada je riječ mit usvojena kao znanstveni termin u europskim jezicima. Na to ih je djelomice potaknuo novi interes za antičku prošlost

¹ Euhemerus – Encyclopedia, u: *Encyclopædia Britannica* 1911, <https://www.theodora.com/encyclopedia/e/euhemerus.html>, pristupljeno 13. siječnja 2022.

² Partenie, C., Plato's Myths, *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (edicija iz 2022.), Edward N. Zalta, ur, <https://plato.stanford.edu/entries/plato-myths/>, pristupljeno 13. siječnja 2022.

³ Peyton, Henry H. III. (1969.), Myths and legends. *Interpretations*, Vol. 2, No. 1, str. 33., www.jstor.org/stable/23239782, pristupljeno 14. siječnja 2022.

Europe i narodnu kulturu povezan s romantičnim nacionalizmom i utjelovljenjem istraživanja Jacoba Grimma (1785.–1863.). Ovaj je pokret privukao pozornost europskih znanstvenika ne samo na klasične mitove, već i na materijale koji su sada povezani s nordijskom mitologijom, finskom mitologijom i tako dalje.⁴

Prema Johnu Milesu Foleyu, zapadne su teorije također djelomično bile vođene naporima Europljana da shvate i kontroliraju kulture, priče i religije s kojima su se susreli kroz kolonijalizam. Ti su susreti uključivali i iznimno stare tekstove kao što su sanskrska „Rigveda“ i sumerski „Ep o Gilgamešu“, i aktualne usmene pripovijesti poput mitologije autohtonih naroda Amerike ili priča ispričanih u tradicionalnim afričkim religijama.

Intelektualni kontekst za znanstvenike devetnaestog stoljeća bio je duboko oblikovan novim idejama o evoluciji. Te su ideje uključivale prepoznavanje da su mnogi euroazijski jezici, i stoga moguće i priče, svi potjecali od izgubljenog zajedničkog pretka (indoeuropski jezik) koji bi se racionalno mogao rekonstruirati usporedbom jezika njegovih potomaka. Također su uključili ideju da bi se kulture mogle razvijati na načine koji se mogu usporediti s razvojem vrsta.⁵

Općenito govoreći, teorije 19. stoljeća mit su uokvirivale kao neuspjeli ili zastarjeli način mišljenja, često tumačeći mit kao primitivan jednolinijski pandan moderne znanosti.

U ranom 20. stoljeću došlo je do velikog rada na razvoju psihoanalitičkih pristupa tumačenju mita, predvođenog Sigmundom Freudom, koji je, crpeći inspiraciju iz klasičnog mita, počeo razvijati koncept Edipovog kompleksa u svom „Tumačenju snova“ iz 1899. Carl Gustav Jung također je pokušao razumjeti psihologiju iza svjetskih mitova. Jung je ustvrdio da svi ljudi dijele određene urođene nesvjesne psihološke sile koje je

⁴ Vekić, D. (2016.), Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje, *Croatica et Slavica Iadertina*, Vol 12/1, No. 12, str. 205. – 206., <https://hrcak.srce.hr/file/262304>, pristupljeno 16. siječnja 2022.

⁵ Foley, J. M. (2019.), Oral tradition. *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/Grimms-law>, pristupljeno 16. siječnja 2022.

nazvao arhetipovima. Vjerovao je da sličnosti između mitova različitih kultura otkrivaju postojanje univerzalnih arhetipova.⁶

Sredinom 20. stoljeća došlo je do razvoja strukturalne teorije mitologije predvođene Léviem Straussom. Strauss je tvrdio da mitovi odražavaju obrasce u umu i tumačio je te obrasce više kao fiksne mentalne strukture, točnije parove suprotnosti (dobro/zlo, suosjećajno/bezdušno), a ne kao nesvjesne osjećaje ili porive. Mitovi se usredotočuju na njihove društvene funkcije u stvarnom svijetu. Povezuje ga se s idejom da bi mitovi poput priča o podrijetlu mogli pružiti takozvanu *mitsku povelju*, legitimaciju za kulturne norme i društvene institucije.⁷

Dakle, nakon strukturalističke ere (oko 1960.-ih do 1980.-ih), prevladava antropološka era, kako tvrdi John Miles Foley. Antropologija i sociološki pristupi mitu sve više tretiraju mit kao oblik narativa koji se može proučavati, tumačiti i analizirati poput ideologije, povijesti i kulture. Drugim riječima, mit je oblik razumijevanja i pričanja priča koje su povezane s obrascima moći, političkim strukturama te političkim i ekonomskim interesima. Ovi su pristupi u suprotnosti s pristupima poput onih Josepha Campbella i Mircee Eliadea koji smatraju da mit ima neku vrstu bitne veze s konačnim svetim značenjima koja nadilaze kulturne specifičnosti. Mit se u odnosu na povijest proučavao iz perspektiva različitih društvenih znanosti. Većina ovih studija dijeli pretpostavku da povijest i mit nisu različiti u smislu da je povijest činjenična, stvarna, točna i istinita, dok je mit ono suprotno.⁸

U 1950.-im je godinama Roland Barthes objavio niz eseja koji ispituju moderne mitove i proces njihovog stvaranja u svojoj knjizi „Mythologies“ koja se smatra ranim djelom u nastajućem poststrukturalističkom pristupu mitologiji. Taj je pristup prepoznao postojanje mitova u modernom svijetu i u popularnoj kulturi.

⁶ Frojd, S. (1942.), *Tumačenje snova II*, prev. Albin Vilhar, Akademska knjiga Novi Sad, Novi Sad.

⁷ Lévi-Strauss, C. (1955.), The Structural Study of Myth, *The Journal of American Folklore*, Vol. 68, No. 270, str 428. - 444., <https://www.jstor.org/stable/536768>, pristupljeno 16. siječnja 2022.

⁸ Malinowski, B., Myth in Primitive Psychology, u: *Magic, Science and Religion and Other Essays* (Garden City, NY: Doubleday & Co., Inc., 1954 [1926]), str. 100-26, 145., Macmillan Publishers, Inc. Abridged, <https://silo.tips/download/myth-in-primitive-psychology#>, pristupljeno 16. siječnja 2022.

Dvadeseto je stoljeće doživjelo brzu sekularizaciju u zapadnoj kulturi. Zbog toga su zapadni znanstvenici spremniji analizirati pripovijesti u abrahamskim religijama kao mitove; teolozi poput Rudolfa Bultmanna tvrdili su da se moderno kršćanstvo treba demitologizirati, a drugi religijski znanstvenici prihvatili su ideju da je mitski status abrahamskih narativa legitimna značajka njihove važnosti. Eliade je pak u svom dodatku „Mitovima, snovima i misterijama“ i u „Mitu o vječnom povratku“ pripisao tjeskobe modernih ljudi njihovom odbacivanju mitova i osjećaju svetog.⁹

Od kasnog 20. stoljeća istraživači pod utjecajem postmodernizma skloni su tvrditi da svaki prikaz danog mita ima svoj vlastiti kulturni značaj i značenje, te tvrde da su mitovi inherentno plastični, a ne da predstavljaju degradaciju od nekadašnjeg savršenijeg oblika.

1.2. Mit kao pojam

Mit je žanr koji se sastoji od naracije koja predstavlja temeljnu ulogu u književnim vrstama kao što su priče i mitovi o podrijetlu. Budući da se izraz mit naširoko koristi kako bi implicirao da priča nije objektivno istinita, identifikacija naracije kao mita može biti vrlo kontroverzna. Naime, mnogi sljedbenici religija gledaju na priče vlastite religije kao istinite i stoga se protive karakterizaciji tih priča kao mitova, dok na priče drugih religija gledaju kao na mitove.¹⁰

John Miles Foley obrazlaže da neki znanstvenici označavaju sve religijske narative mitovima iz praktičnih razloga, kao što je, primjerice, izbjegavanje obezvrjeđivanja bilo koje tradicije jer se kulture međusobno različito tumače u odnosu jednih na druge. Drugi znanstvenici u potpunosti izbjegavaju koristiti pojam *mit* i umjesto toga koriste različite

⁹ Mitologija, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41255>, pristupljeno 3. veljače 2022.

¹⁰ Peyton, Henry H. III., nav. dj., str. 32.

pojmove kao što su *sveta povijest*, *sveta priča* ili jednostavno *povijest*, kako bi se izbjeglo stavljanje pejorativnog prizvuka na bilo koju svetu pripovijest.¹¹

Prema Henryju H. Peytonu III. mitovi su često podržani svjetovnom i vjerskom vlašću te su usko povezani s religijama. Mnoga društva povezuju svoje mitove s legendama i sa svojom poviješću, smatrajući pritom da su mitovi i legende istiniti prikazi njihove prošlosti. Mitovi o stvaranju pojavljuju se u doba kada društvo nije dostignulo svoj kasniji oblik. Drugi mitovi tumače da su teme vezane uz institucije, običaje i tabue unutar društva posvećene. Zapravo postoji složeniji odnos između recitacije mitova i izvedbe rituala. Glavni su mitološki likovi neljudi poput bogova, polubogova i drugih nadnaravnih bića. Međutim, drugi mitovi uključuju ljude i životinje ili njihove kombinacije. Priče o svakodnevnim ljudskim bićima, iako često o vođama neke vrste, obično su sadržane u legendama, ne u mitovima.¹²

Mitovi se od legendi razlikuju u tome što su u mitovima likovi bogovi, nemaju povijesnu priču i radnja je smještena u daleku prošlost koja se znatno razlikuje od današnjeg svijeta.

William Bascom govori o drugom objašnjenju pojma mita koji dolazi od teoretičara mitova. Prema kritici kulturnih mitova, proučavanje mita mora razumjeti i objasniti globalnu i imaginarnu stvarnost te biti u stanju bolje razumjeti suvremenu kulturu. Mit je usmeni, simbolički, evolucijski i naizgled jednostavan prikaz (u smislu priče, dijegeze ili niza narativnih i reprezentativnih radnji) izvanrednog iskustva ili događaja s transcendentnim referentom koji pokazuje društvenu klasifikaciju. Smatran, u principu lišen povijesnog svjedočanstva, mit je sastavljen od niza stalnih ili nepromjenjivih kulturnih semantičkih elemenata koji se mogu svesti na određene teme, a prožet je konfliktnim (neizostavno sadrži kušnju), funkcionalnim karakterom (shvaćeno kao prijenos zajedničkih vrijednosti i uvjerenja te pružanje činjeničnih shema obreda i radnji) i etiološke prirode (izražavajući na neki način posebnu ili univerzalnu kozmogoniju ili eshatologiju).

¹¹ Foley, J. M. (2019.), nav. dj.

¹² Peyton, Henry H. III., nav. dj., str. 32.

Znanstvenici u drugim područjima koriste pojam mit na različite načine. U širem smislu, riječ se može odnositi na bilo koju tradicionalnu priču, popularnu zabludu ili imaginarni entitet. Međutim, dok se mit i drugi folklorni žanrovi mogu preklapati, često se smatra da se mit razlikuje od žanrova kao što su legenda i narodna priča po tome što se niti jedan od njih ne smatra svetom pripovijesti.¹³

Neke vrste narodnih priča, kao što su primjerice bajke, nitko ne smatra istinitim i zbog toga ih se može smatrati različitim od mitova. Glavni likovi mitova su uglavnom bogovi, polubogovi ili nadnaravni ljudi, dok legende općenito prikazuju ljude kao svoje glavne likove.¹⁴

No, postoje iznimke kao u epovima „Ilijada”, „Odiseja” i „Eneida”. Henry H. Peyton III. objašnjava kako se priče šire između kultura ili kako se vjere mijenjaju. Prema njemu se mitovi mogu smatrati narodnim pričama, a njihovi božanski karakteri preinačeni su na bilo koji način u ljudske ili poluljudske likove kao što su divovi, vilenjaci i vile. S druge strane, povijesna i književna građa može s vremenom dobiti mitološke kvalitete. Primjerice, srednjovjekovna djela „Pitanje Britanije”, (legendarna povijest Velike Britanije, posebice ona usredotočena na kralja Arthura i vitezove Okruglog stola) i „Pitanje Francuske”, potječu iz povijesnih događaja 5. i 8. stoljeća, a tijekom sljedećih stoljeća postala su mitologizirana.¹⁵

U kolokvijalnoj se uporabi riječ mit također može koristiti za kolektivno uvjerenje koje nema činjenično utemeljenje. Ova upotreba, koja je često pejorativna, proizašla je iz označavanja religioznih mitova i vjerovanja drugih kultura kao netočnih, ali se proširila i na nereligijska uvjerenja. Međutim, kao što ga obično koriste folkloristi i akademici u drugim relevantnim područjima, kao što je primjerice antropologija, izraz mit nema implikaciju shvaćanja narativa kao istinitog ili ne.

¹³ Bascom, W. (1965.), The Forms of Folklore: Prose Narratives. *The Journal of American Folklore*, Vol. 78, No. 307, str. 4., https://userweb.ucs.louisiana.edu/~j1l5766/share/Bascom_1965.pdf, pristupljeno 4. veljače 2022.

¹⁴ Bascom, W., nav. dj., str. 15.

¹⁵ Peyton, Henry H. III., nav. dj., str. 33.

Robert Ackerman navodi jednu od dominantnih mitoloških teorija 19. stoljeća. To je mitologija prirode čiji su glavni eksponenti Max Müller i Edward Burnett Tylor. Ova teorija tvrdi da se primitivni čovjek prvenstveno bavi prirodnim svijetom. Nastojala je tumačiti mitove koji su se europskim viktorejancima činili neukusnima (poput priča o seksu, incestu ili kanibalizmu) kao metafore za prirodne fenomene poput poljoprivredne plodnosti. Nesposobni zamisliti neosobne prirodne zakone, rani su ljudi pokušavali objasniti prirodne pojave pridodajući pojam duše neživim predmetima, što je dovelo do animizma.

Prema Tyloru, ljudska misao evoluirala je kroz faze, počevši od mitoloških ideja i postupno napredujući do znanstvenih ideja. Müller je također vidio da mit potječe iz jezika, čak je mit nazvao „bolešću jezika“. Nagađao je da su mitovi nastali zbog nedostatka apstraktnih imenica i srednjeg roda u drevnim jezicima. Antropomorfne figure govora, neophodne u takvim jezicima, na kraju su shvaćene doslovno, što je dovelo do ideje da su prirodni fenomeni zapravo svjesna bića ili bogovi.¹⁶

Lucien Lévy-Bruhl tvrdio je da je primitivni mentalitet uvjet ljudskog uma, a ne faza u njegovom povijesnom razvoju. Navedeni znanstvenik naglašavao je pomanjkanje dokaza koji bi išli u prilog ideji mitologije prirode.¹⁷

Sir James George Frazer, britanski antropolog, mitove je vidio kao pogrešnu interpretaciju magijskih rituala koji su se i sami temeljili na pogrešnoj ideji prirodnog zakona u njegovom djelu „The Golden Bough“. Prema Frazeru, ljudi počinju s neutemeljenim vjerovanjem u neosobne magijske zakone. Kada shvate da primjene ovih zakona ne funkcioniraju, odustaju od svoje vjere u prirodni zakon u korist vjere u osobne bogove koji kontroliraju prirodu stvarajući tako vjerske mitove. U međuvremenu, ljudi silom navike nastavljaju prakticirati nekadašnje magične rituale, reinterpreтираjući ih

¹⁶ Ackerman, R. (1975.), Frazer on Myth and Ritual. *Journal of the History of Ideas*, Vol. 36, No. 1, str. 116. - 117., <https://www.jstor.org/stable/2709014>, pristupljeno 7. veljače 2022.

¹⁷ Mitologija, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41255>, pristupljeno 7. veljače 2022.

kao rekonstrukcije mitskih događaja. Konačno, ljudi shvaćaju da priroda slijedi prirodne zakone i otkrivaju svoju pravu prirodu kroz znanost.¹⁸

1.3. Oblici kroz koji se javljaju mitovi

U zapadnoj kulturi postoji niz književnih ili narativnih žanrova koje su znanstvenici na različite načine povezivali s mitovima. Primjeri su basne, bajke, narodne priče, sage, epovi i etiološke priče.

Čak i na Zapadu, kako objašnjava Henry H. Peyton III., ne postoji dogovorena definicija nijednog od ovih žanrova, a neki znanstvenici postavljaju pitanje je li umnožavanje kategorija naracije uopće korisno, za razliku od rada s vrlo općim konceptom kao što je tradicionalna priča. Nezapadne kulture primjenjuju klasifikacije koje se razlikuju i od zapadnih kategorija i jedna od druge. Većina, međutim, pravi osnovnu razliku između *istinitih* i *fiktivnih* narativa, pri čemu *istiniti* odgovaraju onome što bi se na Zapadu nazvalo mitovima.¹⁹

Ako se prihvati da se kategorija tradicionalne priče treba podijeliti, jedan od načina da se to učini je da se različite podjele smatraju usporedivim s trakama boja u spektru. Unutar ovog figurativnog spektra bit će sličnosti i analogije između mita i narodne priče ili između mita i legende ili između bajke i narodne priče.

U daljnjem tekstu rada pretpostavlja se da se mogu povući korisne razlike između različitih kategorija. Međutim, valja znati da su te klasifikacije daleko od krutih i da se u mnogim slučajevima određenoj priči može vjerojatno dodijeliti više od jedne kategorije.

¹⁸ Sir James George Frazer, u: *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/James-George-Frazer>, pristupljeno 7. veljače 2022.

¹⁹ Peyton, Henry H. III., nav. dj., str. 5.

1.3.1 Basne

Riječ basna proizlazi od latinske *fabula*, što izvorno znači isto što i grčka riječ *mythos*. Poput mitova, počela je značiti izmišljenu ili neistinitu priču. U odnosu na basne, mitovi se ne predstavljaju kao neistinita ili izmišljeni priča.

Likovi basni su personificirane životinje i prirodne pojave. Međutim, za razliku od mitova, basne gotovo uvijek završavaju eksplicitnom moralnom porukom. To naglašava karakterističnu značajku basni, a to je da su one poučne priče koje podučavaju o moralu u ljudskom ponašanju.

Mitovima, naprotiv, nedostaje ovaj izravno didaktički aspekt, a svete pripovijesti koje oni utjelovljuju često je teško prevesti u izravne upute za djelovanje u svakodnevnim ljudskim odnosima. Druga razlika između basni i mitova odnosi se na značajku narativa koji oni predstavljaju.²⁰

Kontekst tipične bajke bit će neodređen u pogledu vremena i prostora. Na primjer: Lisica i guska srele su se na bazenu. Tipičan mit, s druge strane, vjerojatno će po imenu identificirati dotičnog boga ili heroja u danom podvigu i navesti pojedinosti geografije. Na primjer: Edip je bio sin Laja, kralja Tebe.

1.3.2. Bajke

Bajka je kraća pripovjedna vrsta strukturirane radnje prepoznatljivih likova. Karakterizira je radnja koja je linearnog kretanja: od nekog početnog nedostatka preko prepreka do rješavanja tih nedostataka. Prostor radnje je dvorac i koliba, dvorište i šuma, domaće sredine i daleke tuđine. Najčešći likovi su vile i vještice, divovi i patuljci, čarobni predmeti, biljke i životinje, zmajevi i podzemna bića, staro i mlado, plemenito i obično, pametno i glupo, zlo i dobro, lijepo i čudovište.

²⁰ Razlika između basne i mita, u: <https://hr.sawakinome.com/articles/words/difference-between-fable-and-myth-3.html>, pristupljeno 15. veljače 2022.

O bajci se raspravljalo na način da su se pitanja odnosila na geografsko i povijesno podrijetlo. Europske bajke (u zbirci dječjih i obiteljskih bajki braće Grimm, 1812.-15.) dogodile su se u razdoblju romantizma, pa teorije o podrijetlu bajki karakterizira trend tog razdoblja prema mitovima i egzotičnom Istoku.²¹

Kao u mitu, i u bajci glavni likovi dobivaju nadnaravne moći u svladavanju čudesnih problema. No mit i bajka se uvelike razlikuju: mit se temelji na osmišljavanju, a bajka na dopadljivosti u priči. Završetak bajki je uvijek sretan i pobjeda označava rješavanje problema, tj. pojedinačnih situacija. Mitovi su uvijek tragični, označavaju pobjedu nad drugima, tj. općeljudskim situacijama, a te situacije se mogu dogoditi samo jednoj osobi i u samo jednom prostoru.²²

1.3.3. Narodne priče

Bascom tvrdi da među znanstvenicima postoji mnogo neslaganja oko toga kako definirati narodnu priču; posljedično, postoji neslaganje oko odnosa između narodne priče, mita i legende. Sva tri oblika definira kao proznu pripovijest zbog svoje forme jer nema dvosmisleno značenje kao njemački izraz *Märchen* koji koriste neki folkloristi.²³

Smatra da su narodne priče prozne pripovijetke koje označavaju fikciju; mogu se dogoditi, ali ne u zbilji. Radnja se može odvijati u bilo koje vrijeme i na bilo kojem mjestu, a govori o avanturama ljudskih ili životinjskih likova. Razlikujemo narodne priče o životinjama, ljudima, varalicama, dilemama ili moralne priče.²⁴

²¹ Bajka, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5313>, pristupljeno 15. veljače 2022.

²² Perić, M. (2014.), *Odnos bajke i mita*, Repozitorij Sveučilišta Josip Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek, str. 27. – 28., <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A1229/datastream/PDF/view>, pristupljeno 16. veljače 2022.

²³ Bascom, W., nav. dj., str. 2.

²⁴ Isto, str. 4.

Razlike između mitova, legendi i narodnih priča Bascom je sažeo u tablici 1.

THREE FORMS OF PROSE NARRATIVES					
FORM	BELIEF	TIME	PLACE	ATTITUDE	PRINCIPAL CHARACTERS
Myth	Fact	Remote past	Different world: other or earlier	Sacred	Non-human
Legend	Fact	Recent past	World of today	Secular or sacred	Human
Folktale	Fiction	Any time	Any place	Secular	Human or non-human

Tablica 1. Tri forme prozne pripovijesti

(Izvor: Bascom, W. (1965.), *The Forms of Folklore: Prose Narratives*,
https://userweb.ucslouisiana.edu/~jll5766/share/Bascom_1965.pdf, 16. veljače 2022.)

1.3.4. Epovi

Ep na grčkom jeziku označava pojmove *riječ* i *pripovijest*. Nastao je u antičkom dobu i širio se u europske i neeuropske kulture. Radnja govori o događajima, vjеровanjima i znanjima važnima za određenu kulturu. Glavni lik, odnosno lik epskog junaka (katkad i cijele skupine), ima psihičku i fizičku snagu, snalažljiv je i ima dobar odnos s bogovima. Te karakteristike čine junaka sposobnim za rješavanje problema.²⁵

Grčka mitologija podrazumijeva vjеровanje i običaje Grka u prošlosti, odnosno postojanje bogova. Iz te mitologije nastali su epovi, tj. dramatizirane priče koje govore o bogovima s ljudskim izgledom, nadnaravnih moći i njihovom upravljanju sudbinom grčkog naroda. Najpoznatiji su „Ilijada” i „Odiseja“. U Rimljana i njihovoj mitologiji

²⁵ Ep, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18073>, pristupljeno 20. veljače 2022.

također primjećujemo vjerovanje u bogove kao u starih Grka. Najpoznatiji su epovi „Metamorfoze“ i „Eneida“.²⁶

1.3.5. Prispodobе

Pojam prispodoba definira se kao *usporedba, poredba ili metafora*.²⁷ Neki je navode kao *parabolu* i „poznatu retoričku ili književnu tradiciju“. Najčešća je vrsta u religijskim pripovijedanjima.²⁸

Prema Celestinu Tomiću, u Bibliji čitamo o stvarnim istinitim događajima „na prvim stranicama još nekako zaodjeveni u mitski govor, ali dobivaju punu zrelost u Isusu Kristu.“²⁹ Objašnjava da se u kasnom židovstvu mit smatra prispodobom, odnosno parabolom kako bi se iznijela dublja istina koja nije odmah uočljiva, a „koristan je i nužan za svako religiozno nagoviještanje“.³⁰ Poznati primjeri takvih narativa su prispodobе „Novog zavjeta“. Naime, Tomić tumači da Isus govori o događajima iz stvarnosti služeći se parabolom kako bi slikovno objasnio važnost Kraljevstva Božjeg.

²⁶ Rafolt, L. (2015.), Mitologija, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Dom Marina Držića, mrežno izdanje*, <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/mitologija/>, pristupljeno 20. veljače 2022.

²⁷ Prispodoba, značenje i definicija, u: *Jezikoslovac*, <https://jezikoslovac.com/word/3691>, pristupljeno 20. veljače 2022.

²⁸ Parabola, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46572>, pristupljeno 20. veljače 2022.

²⁹ Tomić, C. (1991.), Mit i religija, *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, vol. 25., No. 2-3, str. 140., <https://hrcak.srce.hr/file/82258>, pristupljeno 20. veljače 2022.

³⁰ Na istome mjestu.

1.3.6. Etiološke priče

Etiološke predaje nastaju na temelju povijesnih događaja i osoba i iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova, grobalja, prezimena; nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, čatrnja, virova, ponora te uzroka različitih pojava u prirodi u među ljudima.³¹

Etiološke priče najčešće su nastale putem povijesne, mitske, demonološke i legendarne razine, a neke „na temelju pričanja iz života [...]“³² One čuvaju uspomene na ljude, događaje i toponime iz prošlosti. Najpoznatiji primjeri su o postanku imena i prezimena.

1.4. Legenda kao pojam

William Bascom objašnjava da je riječ *legenda* priča proznog oblika (kao i mit), najčešće svjetovnih tema poput seoba, ratova i pobjeda, djela prošlih heroja, kraljeva i poglavica i o nasljeđu vladajućih.³³ Karakterizira tradicionalnu priču za koju se smatra da sadrži povijesnu osnovu. U tom se gledištu može povući razlika između mita (koji se odnosi na nadnaravno i sveto) i legende (koja je utemeljena na povijesnim činjenicama).³⁴

³¹ Dragić., M. (2008.a), *Etiološke predaje. Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet, Sveučilišta u Splitu, Split, str. 415., http://marul.ffst.hr/dokumenti/izdavastvo/predavanja/Dragic_poetika.pdf, pristupljeno 1. ožujka 2022.

³² Na istome mjestu.

³³ Bascom, W., nav. dj., str. 4. – 5.

³⁴ Peyton, Henry H. III., nav. dj., str. 31. – 32.

Henry H. Peyton III. govori o legendarnim (npr. heroji koji izvode radnje nemoguće običnim ljudima) i mitskim aspektima (npr. epizode koje uključuju bogove) u Homerovoj Ilijadi. Konkretno, zbog pretpostavljene veze između legende i povijesne činjenice, može postojati tendencija da se narativi koji odgovaraju vlastitim uvjerenjima nazivaju legendama, dok se točno usporedive priče iz drugih tradicija mogu klasificirati kao mitovi. Stoga bi kršćanin priče o čudesnim djelima nekog sveca mogao nazvati legendama, dok bi slične priče o poganskom iscjelitelju mogao nazvati mitovima. Kao i u drugim slučajevima, treba imati na umu da su granice između pojmova za tradicionalne narative fluidne i da ih različiti pisci koriste na sasvim različite načine.³⁵

Pojam legende i mita postojao je u svakom društvu. Doista, čini se da je to sastavni dio ljudske kulture. Budući da je raznolikost tako velika, teško je generalizirati prirodu legende. Ali jasno je da narodni mitovi u svojim općim karakteristikama i u svojim detaljima odražavaju, izražavaju i istražuju sliku o sebi. Stoga je proučavanje mita od središnje važnosti u proučavanju kako pojedinačnih društava tako i ljudske kulture u cjelini.

³⁵ Isto, str. 33. – 35.

2. MITOVI I LEGENDE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Hrvatska je zemlja duge i bujne povijesti, s brojnim legendama i mitovima. Legende, mitovi i priče pune su nevjerojatnih stvorenja koja su za tadašnje ljude predstavljala stvarnost. Danas je kolektivno sjećanje na ta vjerovanja sačuvano u drevnim tekstovima i usmenim predajama. Na površini se čini kao da su tajanstvena, sjenovita bića iz narodnih vjerovanja zaboravljena, ali zanimanje za njih ne jenjava ni u eri digitalne tehnologije. Navest ćemo par primjera.

Prema legendi o nastanku Plitvičkih jezera, na mjestu je zavladala velika suša. Svi su patili i molili se za malu kišu. Svi ljudi, životinje i biljke. Tada se pojavila Crna kraljica, sažalila se i poslala kišu. Kiša je padala sve dok se sva jezera nisu napunila vodom. Plitvičani nikada nisu zaboravili dobrotu Crne kraljice. Sagradili su joj dvore na brežuljku iznad najvećeg jezera na Kozjaku, gdje je uživala u ljepoti i simfoniji slapova.³⁶

Na grbu Republike Hrvatske primjećujemo crveno-bijelu šahovnicu. Legenda kaže da je u jednom od ratova zarobljen hrvatski kralj Stjepan Držislav. Zarobili su ga Mlečani i dužd Pietro II. Orseolo čuo je da kralj dobro igra šah. Ponudio mu je okladu. Odigrat će tri partije šaha pa će, ako kralj pobijedi, biti slobodan. Sve tri igre pobijedio je kralj Stjepan Držislav. Vratio se slobodan i stavio šahovnicu na svoj grb.³⁷

O Istri se piše iz raznih kutova. Piše se o njevoj jedinstvenoj gastronomiji, malim gradovima koji kriju mnoge umjetnike i bogatu povijest, o brojnim prirodnim bogatstvima, ali postoji i legenda o Istri. Legenda kaže da su mnogi divovi u prošlosti živjeli u Istri i sagradili gradiće Roč, Završje, Grožnjan, Motovun, Vrh i Sovinjak. Najveći od njih je bio div Dragonja koji je „zaorao brazdu od Ćićarije prema moru, kojom je zatim

³⁶ Crna Kraljica: legenda (2018.), u: *Nacionalni park Plitvička jezera*, <https://np-plitvicka-jezera.hr/crna-kraljica-legenda/>, pristupljeno 13. ožujka 2022.

³⁷ O hrvatskome grbu (2020.), u: *Profil Klett*, <https://hr.izzi.digital/DOS/773/2860.html>, pristupljeno 13. ožujka 2022.

polako potekla rijeka, a on ju je nazvao Mirnom“.³⁸ Zaorao je drugu, potekla je druga rijeka i nazvao ju je po sebi. Želio je još jednu, ali ga je Pazinka zaustavila, a „pod Pazinom se nastavila skupljati voda.“³⁹ Stanovnici su bili uspaničeni i zvali diva, ali on je udario nogom i nastala je Pazinska jama. U međuvremenu, ostali divovi su zauzeli brda. Dodavali su se kamenjem i tako napravili gradiće.

Prema narodnoj predaji, grčki se bogovi nisu mogli dogovoriti koji je hrvatski otok ljepši: Korčula, Mljet ili Lastovo. Tako se jedan bog žestoko zalagao za Odisejev otok Mljet, drugi se suprotstavio i hvalio Korčulu, a treći pak lastovske ljepote. „Rasprava bi vjerojatno trajala godinama da se Zeus ili Posejdon (obojica spomenuti u različitim izvorima) nisu odlučili poslati svog izaslanika da ocijeni ljepotu otoka na licu mjesta“.⁴⁰ Izaslanik je ronio na području današnjeg otočića Glavata. Danima se divio otocima, zbrajajući njihove prednosti i nedostatke. Nikako se nije mogao odlučiti koji je najljepši. Bogovi su odlučili kazniti izaslanikovu neodlučnost pretvorivši ga u maleni otočić Glavat („devet nautičkih milja od Lastova, dvanaest od Korčule i osam od Mljeta“).⁴¹

³⁸ Mali-veliki istarski divovi, u: *ColoursofIstria.com*, <https://www.coloursofistria.com/hr/destinacije/istra/mali-veliki-istarski-divovi>, pristupljeno 13. ožujka 2022.

³⁹ Na istome mjestu.

⁴⁰ Kako su Mljet, Korčula i Lastovo posvađali grčke bogove, u: *Hrvatska puna života*, <https://croatia.hr/hr-hr/kultura-i-umjetnost/legende/glavat-spomenik-jedne-neodlucnosti>, pristupljeno 13. ožujka 2022.

⁴¹ Na istome mjestu.

3. MITOVI I LEGENDE GRADA ZAGREBA

3.1. Mitovi vezani uz tvrđavu Medvedgrad

Medvedgrad (Slika 1.) jedan je od najzanimljivijih srednjovjekovnih spomenika u zagrebačkoj regiji i jedna od najvećih hrvatskih utvrda. Smješten je na jugozapadnoj padini Medvednice. Sagrađen je u 13. stoljeću nakon provale Tatara s ciljem obrane Kaptola i biskupskih posjeda. Teško je stradao u potresu 1590., kada je napušten, a krajem 1970-ih slijedi obnova ovog jedinstvenoga staroga grada, gdje se između njegovih tajnih zidina i nedovoljno istraženih hodnika kriju pomalo mračne i tajanstvene priče iz bogate zagrebačke prošlosti.⁴² Povijest kaže da je Barbara Celjska bila najzlobnija od 107 vladara koji su vladali na ovoj intrigantnoj tvrđavi.⁴³

Slika 1. Tvrđava Medvedgrad

(Izvor: Istraži Zagreb, u: *Zagreb Tourist Bord*, <https://www.infozagreb.hr/istrazi-zagreb/atrakcije/parkovi/medvednica-54a11ce4a9c0c>, 13. ožujka 2022.)

⁴² Tomičić, A. (2014.), Povijest medvedgradske utvrde, *Essehist*, Vol. 6, No. 6, str. 37., <https://hrcak.srce.hr/file/271838>, pristupljeno 13. ožujka 2022.

⁴³ Isto, str. 40.

3.1.1. Lijepa i zla Crna Kraljica

Pavao Leber navodi Barbaru Celjsku (Slika 2.) kao povijesnu osobu koja je živjela u 15. stoljeću, rođena u današnjoj Češkoj. Udajom za kralja Žigmunda postala je ugarsko-hrvatska kraljica.

Prema izvorima koje navodi Hrvoje Hitrec, bila je jako lijepa, ali hladna, uvredljiva i varljiva. Uvijek je nosila crninu i izazivala strah u narodu. Zbog toga je neki smatraju pravom crnom kraljicom. Za vrijeme svoje vladavine navodno je boravila u tvrđavi Medvedgrad na Medvednici. Legenda kaže da je Crna Kraljica živjela vrlo dekadentnim životom. Pričalo se kako je u odsutnosti muža imala brojne ljubavnike dok je boravila na Medvedgradu. Nakon što ih se zasitila, naredila je da se bace preko zidina i niz planinu. Njen omiljeni ljubimac bio je crni gavran. Sjeo joj je na rame i napadao ljude ako mu je izdala zapovijed. Imala je neutaživu glad za moći, počinila brojna krvava zlodjela; povezivana je s magijom, alkemijom i vještičarenjem.

Mnoge priče vezane uz kontroverznu i okrutnu kraljicu kao folklorna tradicija i danas žive u narodu. Postoji nekoliko priča o njenoj smrti. Neki tvrde da se za vrijeme velike suše u gradu jedini bunar koji nije presušio nalazio na Medvedgradu. Kraljica ga je skrivala i puštala pse na sve koji su pokušali piti iz njega. No, činilo se da nije računala na to da i psi ožedne. Na kraju je njezin bunar ostao bez vode i više nije mogla kontrolirati bijesne pse. Pokušavajući pobjeći od njih pala je preko zidina dvorca i tako ju je zadesila sudbina njenih ljubavnika. Žedni seljani otputovali su u opasnu šumu u kojoj se istog trena stvorio izvor. Zanimljivo je da je novoizgrađeni bunar dobio naslov „Kraljičin”.

Prema Hitrecu nitko ne zna kamo je Barbara Celjska otišla nakon smrti Žigmunda ni je li umrla. „Tek katkad zahrže moćni bijelac u medvedničkoj noći i vitka, tamna sjena promakne među hrastovima, uznemiri se voda na Kraljičinu zdencu i hukne žalosna sova o ponoći.”⁴⁴

⁴⁴ Hitrec, H. (2007.), Crna kraljica, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 93.

Jozo Vrkić govori da je preminula od ruke vruga kojeg je htjela prevariti tražeći pomoć u obrani Medvedgrada. Prokletstvom je pretvorena u zmijsku kraljicu i od tada sa svojim podanicima luta podzemnim hodnicima staroga grada i vjerno čuva svoje vrijedno blago. „I dandenešnji leži kača pred vrati i ne pusti nikoga nutri.“⁴⁵

Lik Crne Kraljice ostao je utkan u prošlost Zagreba kao najozloglašeniји mitski stanovnik Zagreba. Njezini tajanstveni tragovi na Medvedgradu intrigiraju mnoge povjesničare, zaljubljenike u prošlost, ali i znatiželjne turiste, koji između zidina jedne od najčuvanijih hrvatskih tvrđava traže odgovore i pokušavaju provjeriti autentičnost zanimljivih legendi.

Slika 2. Barbara Celjska, poznatija kao Crna Kraljica

(Izvor: Barbara Celjska, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=5838>, 20. ožujka 2022.)

⁴⁵ Vrkić, J. (1995.), Črna kraljica, u: *Hrvatske predaje*, Glagol, Zagreb, str. 376.

No, legenda o Crnoj Kraljici ne završava ovdje. Osim nepristojnog ponašanja i poznate okrutnosti, pripisivali su joj se vještičarenje i hranjenje ljudskom krvlju pa tako i legenda o okrutnoj Crnoj Kraljici koja se noću pojavljuje u obližnjem Samoboru, kao npr. vampirica, i dalje živi. Neki izvori priznaju Crnu Kraljicu kao prvu europsku vampiricu, za razliku od Eržebet Bathory (Elisabeth Bathory), beskrupulozne vladarice, političarke i mađarske „Krvave Grofice”. Bez obzira jesu li ih spominjali u kontekstu političkih intriga, vampirskih priča ili legendi, obje, Crna Kraljica i Elisabeth Bathory bile su povijesni likovi i korištene su kao motiv brojnih vampirskih romana i filmova.

3.2. Legenda o imenu grada Zagreba

Prema Hitrecu, u doba vladavine kralja Krešimira, živjela je njegova kći Manduša. Bila je posebna po tome što je kao dijete preboljela tešku bolest te su smatrali da „djevojčica posjeduje sposobnosti nedostupne jednostavnim ljudima, pa i kraljevima.”⁴⁶

Jednom prilikom spasila je bana Dobrimira s kojim je provodila sve svoje vrijeme pa su se zaljubili. Uputili su se lađom prema uvali, a snašla ih je jaka bura. Dobrimir je pronašao sklonište i čekali su jutro. Bili su žedni pa su žeđ pokušali utažiti u hranjenju školjkama. To nije bio dobar potez jer „ban je osjećao da mu jezik postaje tvrd.”⁴⁷ Manduša je krenula u potragu za pitkom vodom, a banu je rekla neka joj pronađe granu. I stvarno je pronašla pitku vodu, a Manduša i Dobrimir nisu ostali žedni.

Manduša se morala udati za ugarskog kraljevića Emerika, što nije dobro podnijela. „Kada je Manduša čula kakva joj je sudbina namijenjena, tri dana je gorko plakala, a Dobrimir skupljao njezine suze u bočicu.”⁴⁸ Njen otac odlučio je ostaviti Dobrimira u blizini Manduše jer zna da je s njim sigurna pa su zajedno krenuli na put do Ugarske na vjenčanje. Dugo su putovali jer je Manduša bolovala od morske bolesti. Kada su bili

⁴⁶ Hitrec, H. (2007.), Kako je Zagreb dobio ime, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 20.

⁴⁷ Isto, str. 23.

⁴⁸ Isto, str. 24.

blizu rijeke Drave, Dobrimir je rekao Manduši da od sutra više neće biti toliko bliski osim ako se dogodi čudo. Manduša krene moliti Boga za pomoć, a Bog im na koncu i pomogne. Za nekoliko dana, Emerik strada u lovu i umre. Manduša i Dobrimir bili su vrlo sretni što će biti zajedno.

Bilo je vrlo sušno ljeto, bez pitke vode na vidiku. Vitezi su govorili banu da će svi umrijeti od žeđi, a on se sjeti svoje Manduše da pronade pitku vodu. Dobrimir joj na zahtjev pronade rašljastu granu i Manduša kreće u potragu. U sredini dva brežuljaka, Manduša pronade pitku vodu.

Te noći reče ban Manduši: „Tu gdje panonska ravnica utječe u zapadna brda, trebalo bi podignuti grad.“

„Da, ljubljeni“, kimnula je glavom, ne pokazujući veće zanimanje za banove vizije. „A kako će se zvati?“

„Ne znam. Znam samo da će se izvor svagda zvati Manduševcem. A grad...

Što si ono rekla goničima?“

„Zagrebite... mislim da sam to rekla.“

„Onda neka se zove Zagreb.“⁴⁹

I tako je, prema legendi, današnji grad Zagreb dobio ime. Danas se na glavnom zagrebačkom trgu nalazi fontana Manduševac (Slika 3.), izgrađena na mjestu gdje je nekada bio pravi izvor. Zatrpan je u 19. stoljeću, a nakon rekonstrukcije trga 80-ih ponovno je prokopan. Mještani su ga nazvali po tajanstvenoj djevi Mandi koja je ljubazno spasila život vitezu kako bi ga riješila žeđi. Manda je zbog ove legende postala i popularno hrvatsko žensko ime.

⁴⁹ Isto, str. 27.

Slika 3. Fontana Manduševac

(Izvor: History of Zagreb – Part 1, u: *CityPal*, <https://citypal.me/local-tips/zagreb/history-of-zagreb-part-1/>, 11. travnja 2022.)

3.3. Krvavi most

Kaptol i Gradec su dva odvojena povijesna grada koja su u 19. stoljeću spojena u moderni Zagreb. Na Kaptolu se nalazi zagrebačka katedrala, a na Gradecu Markov trg, istoimena crkva i zgrada Hrvatskog sabora. Nekada su ova dva grada bila povezana građevinom zvanom Krvavi most (Slika 4.), a koja je predmet naše sljedeće legende.

Prema Pavlu Leberu, građani Kaptola i Gradeca nisu bili najdruželjubiviji susjedi. Neki kažu da su građani Gradeca bili ljubomorni na bogatstvo Kaptola zbog prihoda koje su ostvarivali od svojih mlinova. Drveni most preko potoka Medveščak, koji je nekada povezivao dva grada, navodno je bio poprište brojnih udara glava i tučnjava golih zglobova. Tako je dobio ime Krvavi most. Iako je to bio naziv koji su mještani koristili, očito se zadržao do danas. Sjeverno od Jelačićevog trga, ulica između Radićeve i Tkalčićeve još uvijek nosi izvorni naziv Krvavi most. Postao je i tema jednog

u nizu romana Marije Jurić Zagorke, poznate hrvatske novinarkе i književnice 19. stoljeća. Njezin romantični kriminalistički triler „Tajna Krvavog mosta” donosi priču o mrtvom tijelu plemića pronađenom ispod mosta.

Slika 4. Krvavi most

(Izvor: Znete li kako je Tkalča – duša starog Zagreba dobila ime?, u: *Zagrebački list*, <https://www.zagrebcki.hr/2017/08/03/foto-znete-li-tkalca-dusa-starog-zagreba-dobila-ime/>, 11. travnja 2022.)

Priča slijedi:

U Gradecu je zavlādala silna napetost. Naoružani ljudi galamili i larmali, pozivali na pohod suprotiva Kaptolu, a mlađi već jurili prema mostu i dobacivali uvrede biskupovim oružnicima, koji im ne ostajahu dužni. Nekoliko je strjelica umočenih u smolu preletjelo preko potoka i zapalilo kmetsku izbu prekrivenu travom. Oko pet popodne nasta strašan metež u kojemu biskupovi ljudi izvuku deblji kraj, ostave nekoliko mrtvih, a ranjene odvuku sa

sobom, te se povuku u utvrdu. Kramari provalili u Kaptol zagrebački i nanijeli podosta zla, a zatim spalili neke kurije. Tada pokaza biskup Timoteju snagu svoga duha i hrabrost koja ga je od dječastva resila, stavi kapu i uze pastirski štap te iziđe osobno pred bezumnike, zaustavi ih gromkim glasom i strahom Božjim, te obeća da će im do sutra u podne predati Lovru. Građani se povuku preko mosta u Gradec. Taj i inače crveni most bijaše natopljen krvlju biskupovih ljudi, ali i dvojice kramara, koji ispustiše dušu iste noći.⁵⁰

3.4. Grički top

Prema Hrvoju Hitrecu, legenda o gričkom topu seže u doba vladavine sultana Murata, slabog vladara Otomanskog Carstva. Stvarni vladar zapravo je bio Sinan-paša koji se interesirao za sokolara Hasana jer je bio jakog karaktera. U nasljedstvu je imao mnogo žena i stotinjak „konkubina“.⁵¹ Jedna od njih je bila prekrasna perzijska kneginja koja se, na savjet Sinan-paše, odlučila udati za sokolara Hasana. Ona ga je svojim prijateljstvom sa sultanijom pogurala na položaj beglerbera bosanskog. Dolaskom na taj položaj, Hasan je provocirao stanovništvo zbog vjere i nezaštićenih granica Hrvatskog Kraljevstva, a želio je i uništiti gradove Sisak i Zagreb. U Hrvatskoj su bile grozne prilike, jedina nada ljudima bio je ban Bakač. Stoga su Zagrepčani krenuli pripremati obranu na Gradecu i Kaptolu. Čak je i knjiga Marka Marulića „Molitva suprotiva Turkom“ postala najčitanija. Ostale zemlje na zapadu bile su zabrinute, ali pomoć nisu slale jer su znale da će se Hrvati ponovno dostojno obraniti. Jedni su govorili da će Zagreb pasti pod Turke, a drugi da Turci radije zaobilaze taj grad. Kralj Rudolf je u Beču razgovarao sa savjetnicima i dao sljedeće upute: „Znači, prvo će podsjesti Sisak. U Zagrebu neka bude skladište hrane za vojsku. Topove treba premjestiti iz Štajerske u Zagreb, zatim u Sisak. Važno je da se drži utvrda Brest.“ No, dogodila se drugačija situacija. Pala je utvrda Brest uz mnoge hrvatske i njemačke

⁵⁰ Hitrec, H. (2007.), Krvavi most, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 81.

⁵¹ Hitrec, H. (2007.), Grički top, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 114.

gubitke, a ban Bakač uspio se spasiti. Hasan-paša oteo je banske topove. Kralj Rudolf nije bio zadovoljan. U Sisku su uhitili bivšeg kapelana i pronašli Hasan-pašino pismo, a od tog događaja u Zagrebu je „tri puta na dan zvonilo tursko zvono“. Ban Bakač pripremao je opći ustanak uz sve prelate, velikaše, plemiće, konjanike, puškare i građane. Zapovjedio je lepoglavskim pavlinima da izvuku kola za prijevoz ratnih sprava, puščanog praha i topova. Kralj Rudolf je na Zagrebačko polje dovezao „dvije carske pukovnije, čete salzburškog nadbiskupa i talijanske dobrovoljce.“⁵² Hasan je do tada uništio Kostanjevec, Brezovicu, Pleso, Botinec i Zapruđe, a utaborio se u Lomnici.

U Gradecu su živjeli Miško Grebenički i Grga Bedrenički, najbolji prijatelji. Miškov se desni profil razlikovao od lijevoga, ali nije bio rugoba. Radio je u zlatarskom obrtu. Tugu od gubitka oca tražio je u alkoholu. Grgina jedna noga bila je kraća od druge, a na čelu je imao ožiljak. Radio je kao sedlar. Imali su različita razmišljanja, ali su se najviše slagali u gostionici „Kod kokota“. Sve se promijenilo kada je Magdu Vragović, kćer iglara Gašpara iz Laške Vesi, napao talijanski trgovac. „Bog je htio da su tuda prolazili Miško Grebenički i Grga Bedrenički.“⁵³ Pomogli su Magdi, a Talijan je završio u bolnici. Obojica su se zaljubili u Magdu. „Njih dva, a ona jedna! Prijateljstvo bijaše stavljeno na ozbiljnu kušnju.“⁵⁴ Prijateljstvo je bilo spašeno jer Magda nije željela nijednog već kalfu Vinka. Zahvalila im je na pruženoj pomoći i dozvolila im da je navečer vode na zidine kako bi gledala Turke.

„Jezuš Kristuš, kaj bu z nami“, pogledala ih je Magdica.

„Samo ti gruntaj, a kad si zgrutaš, buš nam povedala kojega od nas imaš rad“, rekao je Miško, misleći da Magdica grunta kojega bi od njih izabrala.

„Samo si daj vremena. Magdica“, sramežljivo ju je gledao Grga, a ona se osmjehne i reče:

„Dobro. Onaj od vas dva koji potrefi šator hudoga Turčina, bil bu moj muž i gospodar. Amen.“

⁵² Hitrec, H., nav. dj., str. 115. - 116..

⁵³ Isto, str. 117.

⁵⁴ Na istome mjestu.

„Si ti nora, Magdica”, snebivao se Miško Grebenički. „A s čim da ga potrefimo?”

„S topom.”

„A otkuda nam top?”

„Si ga pribavite.”, frkne Magdica i obriše nos o rukav haljine.⁵⁵

Grga i Miško su se dva dana raspitivali za topove i saznali da ih nema, ali da bi mogao biti u funkciji onaj na Medvedgradu, iako je stradao u potresu. Odlučili su, s još desetoricom, otići na Šestine platiti seljacima da im pokažu gdje je top. Jedva su ga pronašli jer se nalazio ispod kamenja, još od potresa kada se urušio „krov na kapeli sv. Filipa i Jakova, a i sama lavlja glava na kapitelu doimala se turobno i krezubo“. Građani su oduševljeno pozdravljali Grgu i Miška koji su sjedili na topovskoj cijevi. Čak je do bana stigla vijest o topu. Rekao im je da ga podignu na kulu Lotršćak, ali da još ne pucaju.

U međuvremenu, Hasan-paša slavi pad Bihaća hranom, „Poslanicom o oprost“ i djevojkama. I taman da zagriže komad pijetla, „udari kugla u pijetla te ga raznese na drobne komade, otfikari paši prst i pokupi usput dvojicu kul-čauša“. Naime, Miško je želio ispustiti „iz mjehura nekoliko kupila, dohvatio zublju i pošao prema zubu zidina ne bi li se niz bedeme olakšao“.⁵⁶ Ali kako je napola već spavao, nezgodno je pao, a zublja je sletjela na fitilj. Zagrepčani su se prepali i mislili su da dolaze Turci. Ban je istrčao iz šatora da sazna što se dogodilo. Topnici su objasnili da se pucalo s Lotršćaka. Ban je bio jako ljut i osobno je otišao vidjeti tko je to učinio. Vidio je Grgu i Miška kako hrču pored topa (Slika 5.). Odmah ih probudi, a oni se zaklinjali da nisu dotaknuli top. Banu je bio važan svaki čovjek pa ih je bacio u tamnicu. Sutradan, ban izađe iz šatora i primijeti da nema Turaka. „Praznovjerni Hasan-paša jezdio je prema Petrinji.“ Zadovoljan rezultatom, ban oslobodi Miška i Grgu „i još im dade orden sv. Stjepana pred cijelom vojskom“. Radosne vijesti stigle su i do Magde, no umjesto da se udala „za

⁵⁵ Hitrec, H., nav. dj., str. 117.

⁵⁶ Isto, str. 117. – 120.

onoga koji je potrefio čador⁵⁷, nestane. Hasan-paša je završio tragično izgubivši bitku kod Siska.

Slika 5. Grički top

(Izvor: Grički top ponovno će pucati u podne, u: *Indeks Magazin*, <https://www.index.hr/magazin/clanak/nakon-vise-od-godinu-dana-gricki-top-ponovno-ce-pucati-u-podne/2338645.aspx>, pristupljeno 13. travnja 2022.)

3.5. Kameni svatovi

Slijedi legenda o takozvanim kamenim svatovima. Prema Hitrecu, tada kada su se Hrvati sukobljavali na sjeveru Europe, u podnožju Medvednice živio je mlinar Franjo Plepelić. Nekada je bio siromašan, a da u mladosti nije upoznao Miška Mihalića, takav

⁵⁷ Hitrec, H., nav. dj., str. 121.

bi i ostao. Sretnik je imao mlin, ali ne i djece. Više je volio kartati mađaricu i crvenokose nego mlinove. Doveo je Franju jednog dana k sebi, ali ne iz dobrih namjera nego iz koristi jer je našao da je siromah radio za hranu i novčiće. Naime, Franjo Prepelić je protjerao štakore, popravio grede i krov te izjavio da je mlin brz, jeftin i pošten. „Miško ga je hvalio na sva usta, ali mu nije davao više nego što su se u početku dogovorili.“ Ali kad je osjetio da umire, nazvao je bilježnika i rekao mu da Franji predaje mlin. Nakon Miškove smrti, Franjo je još više radio i stekao pristojno bogatstvo. Ubrzo se oženio djevojkom koju je upoznao na karlovačkom sajmu. Jaga je služila „kao *Mädchen für alles*“ u pristojnom bistrou poznatom po dobrom jelu. Njome su bili opsjednuti „austrijski časnici i domaći“ poduzetnici. Odbila ih je tako što je jednome rekla: „Da Bog da ti ruka usahnula“ i tako se i dogodilo. Od ljutnje je proširio glas da je vještica. Čak se raspitao i saznao da ju je kao malu pronašao seljak kada je cijepao drva u Kleku, što je za njega bio dokaz „da je djevojka coprnica, jer je poznato da na Kleku prebivaju opake žene“. Franjo nije znao za te priče o Jagi, odmah mu se svidjela, a i on njoj. Vjenčanje je bilo u Bistri, a živjeli su u selu Jelenovec, gdje su se mučili s mlinom i štedjeli. Franjo i Jaga živjeli su sretno. Njihovo se bogatstvo nastavilo gomilati, ali najveći blagoslov bio im je sin Matija. Bio je dobar dječak, skroman, poslušan, pažljiv, vrijedan, pouzdan, pomalo povučen, ali čvrst, čak i tvrdoglav, kad nešto želi. Kad bi se Matija ili njegov otac razboljeli, što je bilo rijetko, Jaga bi skuhala trave iz povrtnjaka, ne bi dala da je itko dira i preko noći bi ozdravili. Međutim, nije pomogla mještanima kada su se razboljeli, znajući da će ta dobrota dovesti do smrti nekih žena. Matija je ubrzo postao mladićem, a za njim su nedjeljama „uzdisale seoske djevice“ i slabo slušale propovijed velečasnog Martina Hegediša. Užarene oči Matija jedva da je primijetio jer mu se pred očima stalno pojavljivala ista slika. Tog ljeta, kada mu je bilo dvadeset godina, zatekao je iluzornu, anđeoski šarmantnu djevojku kako kleči pred križem na cesti prema Susedgradu, plaćući moli Boga da njezinom ocu vrati vid. Matija je saznao da je djevojka kći slijepog guslača koji je jedno živio u Bistri. Odlučio ju je oženiti, a nije znao kako bi rekao majci. Zato se jednog dana iznenadio kada ga je majka upitala sviđa li mu se neka djevojka⁵⁸:

⁵⁸ Hitrec, H. (2007.) Kameni svatovi, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 166. - 168.

„Vrijeme je da se ženiš”, još mu je rekla, „zar ne vidiš kako za tobom uzdišu. Ne moj biti srca kamenoga.”

„Moje srca nije od kamena, majko. Ja ljubim Janju. Kćer slijepoga guslača.”

„Nju!”

Jaga se zatrese od prepasti, krv joj navre u lice, suziše joj se oči i iskrive usta.

„Baš nju!” ponovi. „Uz tolike lijepe i bogate djevice!”

„Samo nju!”

[...]

„To se nikada neće dogoditi”, udarila je Jaga šakom o vratnicu.

„Ali, majko, ti je nisi vidjela. Lijepa je kao prvi ružin pupoljak u vrtu, mila kao mlada grlica.”⁵⁹

Jaga je šutjela. Vidjela je djevojku i guslara, i opet zaplakala u ljutnji i sjećanju. Bio je taj koji ju je ismijao i ostavio, nekada nasmijani snažni glazbenik, sada slijepac koji prosi. Sutradan je Matija sve ispričao svom ocu dok su radili u mlinu. Iako se u mlinu dvaput govorilo, otac je odmah shvatio:

“Tko ljubi, ne griješi”, reče. “Ako si tako izabrao, neka ti bude. Ja sam na tvojoj strani. A s majkom ću govoriti, možda ju i uvjeriti.”

No ni Franjo nije bio bolje sreće. Žena se razgoropadila ko da je vrag u nju ušao, palucala je jezikom i škripala zubima, te se Franjo prekriži u strahu.

“Ti ne znaš što ja sve mogu”, reče na kraju Jaga.

“Možeš se pomiriti s tim što će biti. Pa ti voliš Matiju, kao i ja. Dobar je sin i dobar čovjek, poštuju njegovu želju. A što se blaga tiče, nismo li ti i ja bili siromasi? Ništa mi osim sebe nisi donijela, pa jesam li se kada tužio?”⁶⁰

⁵⁹ Hitrec, H., nav. dj., str. 168.

⁶⁰ Isto, str. 169.

Pokušao ju je zagrliti, ali ga je ona odgurnula i pobjegla u šumu. Zbog majčina bunta, Matija razgovara sa svojim starim učiteljem, svećenikom, koji mu govori „da siromaštvo nije grijeh“ i da nema ničeg sretnijeg nego da su mladi jedni drugima u srcu i duši. Tako je i bilo jer se Janja zaljubila u Matiju, a kad je Matija rekao slijepcu da „želi oženiti njegovu kćer“ i zamolio za blagoslov, ovaj je briznuo u plač. Jaga Janji obznanjuje da Janja neće živjeti u njezinoj kući pa Matija nagovara svog oca da mu kupi kuću Filipa Bezokog, koja je prazna otkako je taj ratnik umro. Matija je tu kuću uredio, a Janja se nakon zaruka tamo preselila s ocem. Mladić je nije mogao gledati kako spava na slami u nekoj rupi u Bistri blizu bistroa. Iz te kuće krenut će „svadbena povorka prema Susedgradu“ jer je Matija želio da vjenčanje vodi svećenik koji je njemu bio drag od malena. Svećenik je imao dozvolu gradskoga gospodara i rado se odazvao. Jaga je za sve doznala od svojih susjeda. Udaljena od muža i sina, govorila je: „Nikada oni do oltara ni do pira ne će stići“. Na proljeće su krenuli svatovi. Prednjačio je barjaktar koji je pjevušio, a za njim Janja i Matija, djeveruše i mladoženjini mladenci, Matijin otac i njegovi prijatelji. Dok su hodali, Janja je bila odjevena u bijelo i bez bisera kako joj život ne bi bio pun suza. Lagano su hodali strmom stazom, šaleći se i pjevajući. Kada su stigli na ravnicu (Slika 6.), zastanu, a „guslač zagudi: „Rožica cvetuća, vugodno dišuća, živ prez tebe nis.“ Nitko nije opazio nešto tamno u visokoj travi. Jaga je bila ta, koja je ukočeno zurila u pratnju, a onda digla ruke i izgovorila čaroliju: "Prokleti bili", iskesila se, „u kamen se pretvorili“. I tako je bilo. Dogodilo se ono što je rekla. Svi su se skamenili. Čak su i prateći psi pretvoreni u kamenčiće. Jaga je nestala i više je nitko nije vidio. Navodno svatovi još uvijek stoje na obroncima Medvednice gdje su se skamenili.⁶¹

⁶¹ Isto, str. 169. - 170.

Slika 6. Navodno mjesto Kamenitih svatova

(Izvor: Kameni svati, u: *Upoznajmo.hr*, <https://upoznajmo.hr/zapresic-kameni-svati/>, 20. travnja 2022.)

3.6. Majka Božja s Kamenitih vrata

Kako Hitrec navodi, u ono vrijeme kada grad više nije trebalo braniti od kuge ni od Turaka, živjela je nad Kamenitim vratima udovica Katarina Modlar. Udala se za starijeg gradskog suca Ivana, koji je stradao u dobi od pedesetak godina. Bio je pogođen kamenom koji se odronio sa zida kule. To je sažalilo vijećnike i natjeralo ih da poprave zid. Pobožna udovica Molnar je vjerovala da je njegova duša otišla u nebesa, iako se na Gradecu znalo da je bio loš čovjek.

Sudac joj je ostavio puno prinosa pa je mogla udobno živjeti, a jednu sobu je preuredila u kapelicu. U posjet su joj dolazile prijateljice, a navečer je čitala strašne priče Štefana Zagrabeca i Štefana Fučeka. „Dvjema izabranim prijateljicama povjerila je tajnu prelijepu sliku što je visjela na zidu njene kućne kapelice: tko se pred njom iskreno pomoli Blaženoj Djevici, želja će mu biti uslišena.“ Ona je to i potvrdila jer se molila za

susjedino dijete koje je čudom ozdravilo, i za Evu Aspergerovu koja nije bila više opsjednuta.

Slika Bogorodice s Djetetom dospjela je u njezin stan na čudan način. Nakon suprugove smrti na Badnjak, Katarina se uputila prema crkvi sv. Marka. Na Kamenitim vratima vidjela je starca koji je drhtao od hladnoće, vrlo oskudno odjeven. Kada se vraćala, on je i dalje bio tamo, a ona se sažalila i pozvala ga k sebi u topli dom. „Starac ju je podsjećao na sveca s freske, a pomalo i na djeda Josipa, koji bijaše nadaleko poznat kao pisac pobožnih pjesmarica.“ Zajedno su molili, a u jedan sat ujutro zaspali. Katarina je ujutro pripremila hranu i čekala da se starac probudi. Budući da se nije dugo probudio, otišla je u sobu provjeriti je li budan, no njega nije bilo, „...na uredno pospremljenoj postelji nije se poznalo da je tko spavao, a umjesto starca ležala je slika Bogorodice s Djetetom.“ Udovici se slika svidjela i dala ju je uokviriti te se svakog jutra i večeri pred njom molila.

God. 1731. izbio je veliki požar koji je krenuo iz Sjemeništa sv. Josipa. Zvono sv. Marka upozorilo je građane da se probude i spase, „[...] prenuili se građani iz sna i istrčali na ulice, vadili vodu iz bunara i stvorili lanac sve do Medveščaka, dodajući jedan drugom kante pune hladne vode, ali bijaše kasno.“ Vjetar je bio nemilosrdan, mijenjao je smjerove, a vatra jače zahvatila kuće, Gospodsku, Kapucinsku i Kamenitu ulicu. Poginulo je i nekoliko građana. Katarina tada nije bila u stanu jer je otišla kod rodbine u Krapinu. Čim je čula što se dogodilo, odjurila je u Zagreb. Kada je stigla, bila je užasnuta: „...požar je progutao krov i sve drvene dijelove zgrade, vrata i pokućstvo na katu. I kapelicu. I slike. I škrinjicu, u kojoj na sreću nije bilo novca jer je udovica bila prenijela zlatnike u podrumsko skrovište, kao što je običavala činiti prije odlaska na hodočašća.“

Udovica nije znala što bi učinila pa je počela moliti. U tom trenu, krenula je padati kiša koja je ugasila požar i ukazala se svjetlost. Ta svjetlost je dolazila iz njezine kapelice i vidjelo se crveno platno pod pepelom. Približila se tom prizoru, zavikala i vidjela sliku netaknutu od vatre.

Odmah su se okupili građani s crvenim očima i smeđim bradama i građanke tamnih obraza i tupih pogleda od očaja i boli. Kada su se uvjerali u čudo, pali su na koljena i

nada im ispuni slomljena srca. Vjerovali su da je možda to znak da je vatra zadnji put poharala Grič. „Sagradit će kuće ljepše i tvrđe, a čudotvorna slika štitit će grad od nevolja i nijedno zlo neće se provući pokraj nje.“ Udovica je shvatila da slika više nije njezina nego da pripada njezinom gradu. Od svojih zlatnika izradila je oltar „pod svodom Kamenitih vrata, te smjestila na nj sliku Djevice Marije s Djetetom“ (Slika 7.). Bogorodičine oči čuvale su grad, a i Kamenita vrata. Svi koji su htjeli srušiti taj oltar sa slikom Djevice nisu dobro prošli. Svi su se razboljeli i umrli. „Dvjesto godina poslije čudesnog spasenja čudotvorne slike, na glave Marije i Isusa budu pričvršćene zlatne krune s draguljima, jer se nikada nije čulo da je Djevica ikoga zapustila koji se u njezinu zaštitu utekao.“⁶²

Slika 7. Majka Božja s Kamenitih vrata

(Izvor: Slika Majke Božje od Kamenitih vrata čudom sačuvana u požaru, u: *Povijest.hr*, <https://povijest.hr/nadanasnjidan/slika-majke-bozje-od-kamenitih-vrata-cudom-sacuvana-u-pozaru-1731/>, 21. travnja 2022.)

⁶² Hitrec, H. (2007.), *Majka Božja s Kamenitih vrata*, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 147. - 150.

Kamenita vrata vjerska su i kulturna znamenitost Zagreba. Jedan su od najbolje očuvanih spomenika stare gradske jezgre. Gradec je u prošlosti imao četiri ulaza, po jedan sa svake strane. Kamenita vrata izgrađena su u 13. stoljeću, služila su kao prolaz u grad s istoka s karaulom iznad njih. Ostala troja vrata srušena su u 19. stoljeću. Zanimljivo je da su se vrata tijekom povijesti četiri puta zapalila. Poznata legenda rodila se nakon posljednjeg incidenta koji je opisala i Marija Jurić Zagorka.

3.7. Vještice

Dok većina nas svako spominjanje suđenja vješticama povezuje s inkvizicijom koju je vodila Rimokatolička crkva, osobama optuženima za vještičarenje u Zagrebu se zapravo sudilo na građanskom sudu. Hrvatski glavni grad doživio je prvi službeni slučaj navodnog vještičarenja već 1360.; nesretne Alica i Margareta otvorile su vrata mučnoj praksi mučenja i smaknuća žena osuđenih isključivo na temelju priča iz druge ruke.⁶³

Ako bi neki susjed ili bilo koji drugi građanin optužio ženu da im je nanijela neku štetu, ubrzo bi uslijedilo suđenje, a optuženi bi u većini slučajeva završavali mučeni, osuđeni na smrt i spaljeni na lomači. Evo kako je taj proces izgledao, prema riječima Denivera Vukelića:

Od čega se sastojao jedan takav proces u Zagrebu prije tristotinjak godina? Za pokretanje parnice, prije svega, bilo je dovoljno mišljenje, odnosno optužba susjeda ili stanovnika mjesta. [...] Parnicu bi pred gradskim ili županijskim sudom započeo činovnik kojeg su zvali fiscus ili fiškuš (javni tužitelj). On bi iznosio optužbe, predlagao proces (ispitivanje, torturu, zapisnik o suučesnicima) i presudu (vješanje ili spaljivanje). Također bi se pozvao na

⁶³ Vukelić, D. (2009.,) Utjecaj Katoličke crkve na svjetovne progone vještica u Zagrebu u ranom novom vijeku, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu*, str. 1., https://www.bib.irb.hr/455974/download/455974.Deniver_Vukelic_-_Utjecaj_KC_na_progone_vjestica.doc, pristupljeno 2. svibnja 2022.

*starije crkvene (inkvizitorske i biblijske) autoritete te na pravne postupke, zakone i pravila toga doba.*⁶⁴

Kasnije su eksperimenti postali brutalniji ili izvedeni na način da bi od samog početka eliminirali svaku mogućnost oslobođanja – samo bi dodali još osuđujućih dokaza u spis optuženika. Par primjera:

- Test vaganja: „vještica mora biti lagana da bi mogla letjeti“
- Test plača: „ako nije mogla plakati, vještica je“
- Test Očenaša: „ako bi 6-7 puta brzo izmolila molitvu i samo jednom pogriješila, vještica je“
- Test nosa: „krvnik bi ženu udario drvenom palicom u nos i po boji krvi ocijenio je li vještica“
- Test hladnom vodom: „okrivljenu bi vezali užetom i bacili u rijeku; ako pliva na površini, kriva je, ako potone nedužna je“
- Test đavoljeg traga: „Ako ga je bilo, prvo bi ga boli jer tamo po priči vještica ne osjeća bol. [...] Ako pečata ne bi bilo, to je bio znak da ona u potpunosti već pripada vragu.“⁶⁵

Kad bi se na koži optuženika našla đavolska oznaka, pružila bi im se prilika da priznaju svoje zločine. Ako su to odbili učiniti, bili su podvrgnuti mučnom mučenju, koje je ponekad trajalo 20 sati ili više. Žene su bile prisiljene otkriti imena drugih vještica, njihovih navodnih partnera u zločinu; većina njih bi udovoljila zahtjevu samo da stane na kraj svojoj bijedi, a novoizjavljene optužbe dovele bi do daljnjih osuda. Jedno od mjesta u Zagrebu koje je služilo kao određeno stratište nekada se nalazilo na križanju Streljačke ulice i Tuškanca, mještani su zloglasno zvali Zvedišće.

Žene optužene za vještičarenje odvođene su u Zvedišće preko Mesničke ulice, prevožene kočijama u slučajevima kada su im pri mučenju nasilno lomljene noge.

⁶⁴ Vukelić, D. (2009.), Progoni vještica na zagrebačkom području, *Hrvatska revija*, str. 3. – 4., https://www.bib.irb.hr/456000/download/456000.Progoni_vjestica_na_zagrebackom_podrucju.doc, pristupljeno 2. svibnja 2022.

⁶⁵ Vukelić, D., nav. dj., str. 5.

Slijedili su ih mjesni sudac, javni krvnik i nekoliko stražara. Na Zvedišču bi se okupilo veliko mnoštvo da prisustvuje smaknuću, sudac bi pročitao popis zločina za koje je žena optužena, zatim bi objavio presudu i prepolovio drveni štap preko tijela žene, predavši je krvniku i njegovim pomoćnicima. Žena bi bila vezana za stup, a drvena cjepanica položena joj je pod noge (Slika 8.).⁶⁶

Slika 8. Prikaz paljenja vještica

Izvor: (Prve Zagrepčanke koje su spaljene i još 8 nepoznatih stvari o vješticama, u: *Telegram*, <https://www.telegram.hr/zivot/imena-prvih-zagrepčanki-koje-su-spaljene-i-jos-8-stvari-koje-niste-znali-o-hrvatskim-vjesticama/>, 2. svibnja 2022.)

U slučajevima kada presuda nije zahtijevala da se optuženi živi spale, krvnik bi im prvo odrubio glave, a zatim bi zapalio obezglavljeno tijelo. Na širem zagrebačkom području 326 žena optuženo je za vještičarenje dok je ta praksa bila na snazi, a njih 106 osuđeno je i spaljeno na lomačama. Teško je reći koliko bi dugo trajala ta histerija da nije bilo carice Marije Terezije koja je 1756. donijela akt kojim je zapovjedila da joj se predaju svi

⁶⁶ Isto, str. 6.

dokazi o vješticiarstvu kako bi donijela konačnu odluku. Žena imenom Magdalena Logomer odvedena je u Beč, gdje je carica razmotrila njezin slučaj i pustila je na slobodu, a sud je ubrzo nakon toga zabranio praksu suđenja vješticama.⁶⁷

⁶⁷ Isto, str. 9.

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Metodologija istraživanja započinje u trenutku kada istraživač odabere tehnike i metode s kojima će prikupiti, obraditi i analizirati dobivene rezultate. Dijele se na kvantitativnu i kvalitativnu metodologiju. Prva se koristi mjerljivim podacima i analizira ih postupcima proračunavanja, identificiranjem varijabli i obrazaca na temelju kojih se dobivaju rezultati i zaključci istraživanja. Najčešće se ova metodologija koristi u prirodnim znanostima. Druga se služi nemjerljivim podacima, odnosno temama koje ne sadrže brojčane podatke. U tom slučaju, podaci se dobivaju pomoću promatranja, intervjuiranja, analiziranja i istraživanja uz postupke interpretacije i analize radi pristupa predmetu istraživanja. Najčešća je vrsta u društvenim i humanističkim znanostima.⁶⁸

U svrhu ovog rada, odabrali smo metodu intervjuiranja, polustrukturirani istraživački intervju, tj. jasno definirani razgovor između istraživača i sudionika licem u lice. Ta je metoda pogodna za razna istraživanja jer nudi mogućnost za dublje razumijevanje iskustava i stajališta (pitanja su otvorenog tipa), za proučavanje osjetljivih društvenih pitanja i uključuje sudionike koji se teže izražavaju u kvantitativnim metodama istraživanja. Osim navedenih, karakteristika polustrukturiranih istraživačkih intervju je i fleksibilnost strukture, odnosno što ugodniji način intervjuiranja između istraživača i sudionika, a da se ne zanemari cilj. Sudionici daju veći broj dobivenih informacija zbog lagodnijeg i lakšeg objašnjenja teme koja je pitana (u odnosu na ankete), a istraživač mora povezati odgovore s prethodno pripremljenim pitanjima. To ponekad može biti nedostatak ako istraživač nije fokusiran na predmet proučavanja.⁶⁹

⁶⁸ Ajduković, M. (2014.), Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recenzente, *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 21, No. 3, Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, str. 345. – 366., <https://hrcak.srce.hr/134768>, pristupljeno 2. svibnja 2022.

⁶⁹ Žentil Barić, Ž. (2016.), Primjena intervju kao istraživačke metode u knjižničarstvu, *Digitalni repozitorij ocjenskih radova Sveučilišta u Zadru*, <https://repozitorij.unizd.hr/islandora/object/unizd%3A155>, pristupljeno 2. svibnja 2022.

Osnovni uvjeti koji moraju biti zadovoljeni da bi bilo koji intervju uspio jesu da sudionik mora imati potrebne informacije da odgovori na postavljena pitanja, mora imati neku vrstu motivacije da bi potpuno odgovorio na pitanja i istraživač i sudionik moraju poznavati temu o kojoj je riječ.⁷⁰

4.1. Ciljevi istraživanja

U intervjuu sa stanovnicama grada Zagreba primijenili smo jednaka pitanja uz opuštenu atmosferu. Ispitali smo dvije ispitanice različitih godina, s različitom adresom prebivališta u gradu Zagrebu i različitih zanimanja. Cilj nam je bio saznati znaju li navedene mitove i legende o svojem gradu, znaju li neke druge, kada su i gdje čuli za njih i stavove o znanju svojih sugrađana o toj povijesnoj baštini. Ispitanice su ispitane u različitim prostorijama ne znajući jedna za drugu. Intervju je bio proveden u razdoblju od travnja do lipnja 2022.

4.2. Upitnik intervju

Pitanja su sljedeća:

- 1) Jeste li učili o mitovima i legendama o gradu Zagrebu u školi (npr. na satovima povijesti)?
- 2) Poznajete li još koje mitove i legende o gradu Zagrebu, a da ih niste učili u školi?
- 3) Koji Vam je omiljeni mit ili legenda?

⁷⁰ Vrste i karakteristike istraživanja, u: *Thpanorama*, <https://hr.thpanorama.com/articles/ciencia/entrevista-de-investigacin-tipos-y-caractersticas.html>, pristupljeno 2. svibnja 2022.

- 4) Poznajete li sljedeće mitove i legende o gradu Zagrebu: Crna kraljica, Krvavi most, Grički top, Kameni svatovi, Majka Božja s Kamenitih vrata i legende o vješticama?
- 5) Smatrate li da bi građani Zagreba trebali znati mitove i legende o svojem gradu?

4.3. Rezultati istraživanja

Ispitanica A, starija dob

1) Jeste li učili o mitovima i legendama o gradu Zagrebu u školi (npr. na satovima povijesti)?

„Prvi put sam u osnovnoj školi na satu povijesti čula priče o „Gričkom topu" i o „Krvavom mostu". Bila sam iznenađena načinom života ljudi i u kakvim je uvjetima nastajao veliki grad”.

2) Poznajete li još koje mitove i legende o gradu Zagrebu, a da ih niste učili u školi?

„Uglavnom postoje dvije priče o tome kako je Zagreb dobio ime. U knjižnici se razgovaralo o tome da je potok Medveščak krivudao i tekao drugim smjerom od današnjeg. Obalu potoka nekad su nazivali greb. Jednog dana na obali potoka Medveščak za grebom niknula je prva kućica, pa druga, treća, deseta i tako je nicao grad Zagreb“.

3) Koji Vam je omiljeni mit ili legenda?

„Najomiljenija legenda mi je o „Krvavom mostu“. Iz Povijesnog arhiva grada Zagreba ima puno mitova o tome što se događalo na Krvavom mostu. Potok Medveščak dijelio je Kaptol i Gradec, današnje ulice Radićevu i Tkalčićevu. Kaptol je ubirao namet, desetinu od bogatijega Gradeca čiji su se stanovnici bavili poljoprivredom i vinogradarstvom. Sagrađen je most koji su zvali Šareni most. Tu je dolazilo do sukoba jer Gradec nije želio crkvi davati svoju desetinu. Sukobi datiraju od 13. stoljeća. Osim toga na uglu Radićeve i Krvavog mosta nalazio se bordel zvan Nirvana. Tu su dolazili bogataši i plemići, djevojke su bile lijepe i uglađene i živjelo se razvratno. Legenda kaže da su ubili na mostu mladog plemića zbog jedne djevojke. Isto tako se priča da su i djevojke ubijali na mostu. Otuda naziv Krvavi most. Srušen je 1899. i sagrađena je Tkalčićeva ulica“.

4) Poznajete li sljedeće mitove i legende: Crna Kraljica, Krvavi most, Grički top, Kameni svatovi, Majka Božja s Kamenitih vrata i legende o vješticama?

„Poznajem sve te mitove i legende. Veliki dio opisala je Marija Jurić Zagorka u svojim knjigama o progonima vještica, životu plemstva i crkvenjaka. Legenda o „Crnoj Kraljici“ se najčešće pričala. Barbara Celjska je bila žena kralja Žigmunda. Legenda kaže da je bila zla prema svojim slugama, obučena uvijek u crno. Kažu da je dala vragu sebe i Medvedgrad u kojem je živjela. Priča se da je svoje ljubavnike bacala s kula. Htjela je prevariti i vruga, ali je umrla s prokletstvom. Postala je kraljica zmija, koje i danas čuvaju njezino zakopano blago negdje na Medvedgradu. U stvarnosti umrla je od kuge“.

5) Smatrate li da bi građani Zagreba trebali znati mitove i legende o svojem gradu?

„Smatram da bi građani Zagreba morali znati povijest grada u kojem žive. Osim dobre turističke promidžbe, smatram da je naša obveza kao građana grada Zagreba da znamo prošlost grada i poštujemo njegove temelje“.

Ispitanica B, mlađa dob

1) Jeste li učili o mitovima i legendama o gradu Zagrebu u školi (npr. na satovima povijesti)?

„Bilo je davno, ali mislim da se o svojem gradu i okolici učilo u trećem razredu osnovne škole. To je svim klincima zanimljiva materija, gdje se otkrivaju neki sasvim nepoznati detalji potpuno nepoznatog, minulog vremena“.

2) Poznajete li još koje mitove i legende o gradu Zagrebu, a da ih niste učili u školi?

„O nekim legendama sam pročitala u Zagorkinim romanima, neke sam čula od starijih članova obitelji, a za neke sam saznala u TV kalendaru u rubrici Poznato o nepoznatom“.

3) Koji Vam je omiljeni mit ili legenda?

„Zgodna mi je legenda o „Crnoj Kraljici“, koja je u svojem zdencu na Medvedgradu i za velikih suša imala vode. Crna Kraljica nije htjela žednim Agramerima dati vode pa su takvi onemoćali teturali i pri dnu Sljemena pronašli vrelo. Nazvali su ga Kraljičin zdenac po kraljici koja im je i ne znajući napravila uslugu jer da im je dala vode iz svojeg zdenca oni ne bi pronašli novo vrelo. Mislim da sam za tu legendu saznala baš u TV kalendaru“.

4) Poznajete li sljedeće mitove i legende: Crna Kraljica, Krvavi most, Grički top, Kameni svatovi, Majka Božja s kamenitih vrata i legende o vješticama?

„Za neke sam čula, a za neke od navedenih nisam nikad čula“.

5) Smatrate li da bi građani Zagreba trebali znati mitove i legende o svojem gradu?

„Da, mislim da bi nešto više pažnje o legendama Zagreba i okolice trebalo posvetiti tijekom samog osnovnoškolskog obrazovanja. Ako se ne varam, dio te baštine je uključen i u turističku ponudu Zagreba. Držim da su legende i mitovi sastavni dio naše bogate kulturne i povijesne baštine koja nam daje identitet, ime i kulturu. Učeći o legendama i pričama, učimo i o sebi i svojem kraju. Trud uložen u očuvanje ove baštine nije uzaludan. Bez nje smo anonimni likovi bez imena, kulture i povijesti koja bi se našom nepažnjom, lijenošću i neznanjem lako mogla zauvijek izgubiti“.

4.4. Analiza dobivenih odgovora

Prvim pitanjem, ***Jeste li učili o mitovima i legendama o gradu Zagrebu u školi (npr. na satovima povijesti)***, dobivamo informaciju dotiču li se građani Zagreba povijesne baštine vezane uz njihov grad u odgojno-obrazovnoj instituciji na području grada Zagreba ili ne. Odgovori obiju ispitanica su potvrdni, no različiti. Ispitanica A se izjašnjava da joj je predmet Povijest u višim razredima osnovne škole oduvijek bio drag, a nastavnik je bio taj koji se trudio svaku nastavnu temu približiti učenicima. Najviše ju je zanimala povijest grada Zagreba pa i mitovi i legende o gradu Zagrebu za koje je prvi puta saznala slušajući taj predmet. S druge strane, ispitanica B sjeća se prvih informacija o mitovima i legendama grada Zagreba u trećem razredu osnovne škole kada je njezina učiteljica čitala ulomke i prepričavala učenicima mitove i legende, što ju je zainteresiralo i potaknulo da dalje istražuje.

Sljedećim pitanjem, ***Poznajete li još koje mitove i legende o gradu Zagrebu, a da ih niste učile u školi?***, saznajemo jesu li ispitanice dodatno istraživale mitove i legende ili saznale za njih izvan odgojno-obrazovnih institucija. Zaključujemo da se mitovi i

legende grada Zagreba i dalje usmeno prenose u tom području, što s koljena na koljeno, a što u kulturnim ustanovama kao što je na primjer knjižnica. Obje ispitanice govore da su barem jednom pročitale knjige s tom tematikom i naglašavaju da je to za njih nezaobilazno štivo.

Treće pitanje, ***Koji Vam je omiljeni mit ili legenda?***, podrazumijevalo je šarolike odgovore budući da ispitanice poznaju mitove i legende grada Zagreba. Ispitanica A je s oduševljenjem prepričavala legendu „Krvavi most“ uz sve važne detalje i navodeći lokacije gdje se tema mogla zbiti. Ispitanici B je omiljena legenda „Crna Kraljica“ koju nije prepričavala u detalje, a za nju je saznala u televizijskoj emisiji obrazovnog karaktera TV kalendar na HRT-u.

Nadalje, pitanje ***Poznajete li sljedeće mitove i legende: Crna Kraljica, Krvavi most, Grički top, Kameni svatovi, Majka Božja s kamenitih vrata i legende o vješticama?***, zahtijevalo je od ispitanica poznavanje mitova i legendi, konkretno, samo po imenu. Ispitanica A odgovara potvrdno. Obrazlaže da je većinu navedenih mitova i legendi pročitala u knjigama hrvatske književnice Marije Jurić Zagorke koje je pročitala bezbroj puta. Ispitanica B odgovara da za neke navedene mitove i legende prvi put saznaje. Zaključujem da je razlog tome što je ispitanica A starije životne dobi i jer je odrasla uz Zagorkine romane.

Posljednje pitanje, ***Smatrate li da bi građani Zagreba trebali znati mitove i legende o svojem gradu?***, zahtijevalo je izražavanje stavova ispitanica. Obje ispitanice se slažu u tome da stanovnici moraju znati povijest područja u kojem žive, kakva god ona bila, pa tako i mitova i legendi. Kažu da je naša povijest dio nas, a naš je zadatak proslijediti je našim potomcima, kao što smo je i mi naslijedili od naših predaka. Obje obrazlažu da je dobro što su mitovi i legende grada Zagreba dio turističke ponude, ponajviše za učenike osnovnih škola, a i ostalih turista koji Zagreb mogu doživjeti kroz zanimljivu povijesnu notu. Ispitanica B čak predlaže više povijesnih tema u obrazovanju u cijeloj Republici Hrvatskoj.

ZAKLJUČAK

*Narod bez predaje, lako se predaje.*⁷¹

Mitovi i legende su tradicionalne priče različitih kultura koje se prenose kroz generacije, odnosno *s koljena na koljeno*. Pretpostavka da legenda ima osnovu u povijesnim činjenicama glavna je razlika mita i legende. Međutim, gledajući nastanak, legenda nastaje preuveličavanjem pojedine povijesne činjenice, dok se mit kao vrsta ne temelji niti na jednoj. Legende su priče za koje se smatra da se temelje na istinitim događajima, ali imaju razvijene imaginarne elemente koji imaju duboko značenje za kulturu iz koje potječu. Mitovi su priče proizašle iz kulturnih tradicija ili legendi, koje imaju duboko simboličko značenje i obično uključuju lekciju koja će biti od pomoći slušatelju ili čitatelju.

Narodne priče, mitovi i legende su sve vrste priča koje su se izvorno dijelile u govornom obliku. Obično poprimajući oblik alegorijske priče (s moralom o životu na dobar način), mitovi i legende često prikazuju mitska bića i poznate heroje ili ratnike. Zbog toga često postoje mnoge varijacije iste temeljne priče između različitih kultura. Jedan primjer je priča o Crvenkapici koja je mnogo puta prepisana s nizom različitih završetaka, ovisno o tome tko priča priču. Basne, epovi, prispodobe i etiološke priče su samo neki od oblika kroz koje se mitovi pojavljuju. Važno je znati da se razlikuju po tematikama: basna govori o životinjama koje imaju ljudske osobine, epovi su priče o herojima i njihovim herojskim zadacima, prispodobe su religijskog karaktera, a etiološke priče govore o podrijetlu.

Kroz analizu najpoznatijih mitova i legendi grada Zagreba („Crna Kraljica”, mit o imenu grada Zagreba, „Krvavi most”, „Grički top”, „Kameni svatovi”, „Majka Božja s Kamenitih vrata” i legende o vješticama) stvorio se poriv ka pitanju *Znaju li te mitove i*

⁷¹ Vrkić, J. (1995.), *Hrvatske predaje*, Glagol, Zagreb, vanjska strana korice knjige.

legende stanovnici Zagreba? Intervjuom smo dokazali da znaju, najčešće iz Zagorkinih romana.

Vjerujem da su Zagrepčani zasigurno upoznati s poviješću svojega grada, povijesnom baštinom koju prenose na svoje potomke. Mitovi i legende su toliko vrijedne Zagrebu da se i kroz turistički potencijal kreiraju razne zabavno-edukativne ekskurzije i izletničke ture.

POPIS LITERATURE

Knjige:

- 1) Dragić, M. (2008.a), Etiološke predaje, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti (fakultetski udžbenik)*, Filozofski fakultet, Sveučilišta u Splitu, Split
- 2) Frojd, S. (1900./2003.), *Tumačenje snova II*, prev. Albin Vilhar, Akademska knjiga Novi Sad, Novi Sad
- 3) Hitrec, H. (2007.), Crna Kraljica, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 89. – 94.
- 4) Hitrec, H. (2007.), Grički top, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 114. – 122.
- 5) Hitrec, H. (2007.), Kako je Zagreb dobio ime, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 20. – 28.
- 6) Hitrec, H. (2007.), Kameni svatovi, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 166. – 171.
- 7) Hitrec, H. (2007.), Krvavi most, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 78. – 84.
- 8) Hitrec, H. (2007.), Majka Božja s Kamenitih vrata, u: *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, str. 147. – 151.
- 9) Vrkić, J. (1995.), *Hrvatske predaje*, Glagol, Zagreb

Publikacije:

- 1) Ackerman, R. (1975.), Frazer on Myth and Ritual, prev. autorica diplomskog rada, *Journal of the History of Ideas*, Vol. 36, No. 1, str. 116. – 117.
- 2) Ajduković, M. (2014.), Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recenzente, *Ljetopis socijalnog rada*, Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Vol. 21, No. 3, str. 345. – 366.
- 3) Bascom, W. (1965.), The Forms of Folklore: Prose Narratives, prev. autorica diplomskog rada, *The Journal of American Folklore*, Vol. 78, No. 307, str. 2., 4. – 5., 15.
- 4) Lévi-Strauss, C. (1955.), The Structural Study of Myth, prev. autorica diplomskog rada, *The Journal of American Folklore*, Vol. 68, No. 270, str. 428. – 444.
- 5) Malinowski, B., Myth in Primitive Psychology, u: *Magic, Science and Religion and Other Essays* (Garden City, NY: Doubleday & Co., Inc., 1954 [1926]), Macmillan Publishers, Inc. Abridged, prev. autorica diplomskog rada, Garden City, New York, str. 100.-126, 145.
- 6) Peyton, Henry H. III. (1969.), Myths and legends, prev. autorica diplomskog rada, *Interpretations*, Vol. 2, No. 1, str. 5., 31. – 35.
- 7) Tomičić, A. (2014.), Povijest medvedgradske utvrde, *Essehist*, Vol. 6, No. 6, str. 37., 40.
- 8) Tomić, C. (1991.), Mit i religija, *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, Vol. 25, No. 2-3, str. 140.

9) Vekić, D. (2016.), Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje, *Croatica et Slavica Iadertina*, Vol. 12/1, No. 12, str. 205 – 206.

10) Vukelić, D. (2009.), Utjecaj Katoličke crkve na svjetovne progone vještica u Zagrebu u ranom novom vijeku, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 41, str. 1.

11) Vukelić, D. (2009.), Progoni vještica na zagrebačkom području, *Hrvatska revija*, IX (3), str. 3. – 6., 9.

Radovi:

1) Perić, M. (2014.), Odnos bajke i mita, *Repozitorij Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku*, Osijek

2) Žentil Barić, Ž. (2016.), Primjena intervjua kao istraživačke metode u knjižničarstvu, *Digitalni repozitorij ocjenskih radova Sveučilišta u Zadru*, Zadar

Online izvori:

1) Bajka, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5313>, pristupljeno 15. veljače 2022.

2) Crna Kraljica legenda (2018.), u: *Nacionalni park Plitvička jezera*, <https://np-plitvicka-jezera.hr/crna-kraljica-legenda/>, pristupljeno 13. ožujka 2022.

- 3) Ep, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18073>, pristupljeno 20. veljače 2022.
- 4) Euhemerus – Encyclopedia, u: *Encyclopædia Britannica*, <https://www.theodora.com/encyclopedia/e/euhemerus.html>, pristupljeno 13. siječnja 2022.
- 5) Foley, J. M. (2019.) Oral tradition. *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/Grimms-law>, pristupljeno 16. siječnja 2022.
- 6) Kako su Mljet, Korčula i Lastovo posvađali grčke bogove, u: *Hrvatska puna života*, <https://croatia.hr/hr-hr/kultura-i-umjetnost/legende/glavat-spomenik-jedne-neodlucnosti>, pristupljeno 13. ožujka 2022.
- 7) Mali-veliki istarski divovi, u: *ColoursofIstria.com*, <https://www.coloursofistria.com/hr/destinacije/istra/mali-veliki-istarski-divovi>, pristupljeno 13. ožujka 2022.
- 8) Mitologija, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41255>, pristupljeno 3. veljače 2022.
- 9) O hrvatskome grbu (2020.), u: *Profil Klett*, <https://hr.izzi.digital/DOS/773/2860.html>, pristupljeno 13. ožujka 2022.
- 10) Parabola, u: *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46572>, pristupljeno 20. veljače 2022.
- 11) Partenie, C. (2009./2022.) Plato's Myths, *Stanford Encyclopaedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/plato-myths/>, pristupljeno 13. siječnja 2022.

12) Prispodoba značenje i definicija, u: *Jezikoslovac*, <https://jezikoslovac.com/word/3691>, pristupljeno 20. veljače 2022.

13) Rafolt, L. (2015.) Mitologija, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Dom Marina Držića, mrežno izdanje*, <https://leksikon.muzej-marindržic.eu/mitologija/>, pristupljeno 20. veljače 2022.

14) Razlike između basne i mita, u: <https://hr.sawakinome.com/articles/words/difference-between-fable-and-myth-3.html>, pristupljeno 15. veljače 2022.

15) Sir James George Frazer, u: *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/James-George-Frazer>, pristupljeno 7. veljače 2022.

16) Vrste i karakteristike istraživanja, u: *Thpanorama*, <https://hr.thpanorama.com/articles/ciencia/entrevista-de-investigacin-tipos-y-caractersticas.html>, pristupljeno 2. svibnja 2022.

POPIS PRILOGA

Tablica 1. Tri forme prozne pripovijesti

Slika 1. Tvrđava Medvedgrad

Slika 2. Barbara Celjska poznatija kao Crna Kraljica

Slika 3. Fontana Manduševac

Slika 4. Krvavi most

Slika 5. Grički top

Slika 6. Navodno mjesto Kamenitih svatova

Slika 7. Majka Božja s Kamenitih vrata

Slika 8. Prikaz paljenja vještica

SAŽETAK

Pojmovi mit i legenda često se svrstavaju u istu kategoriju, a neki ih doživljavaju istoznačnim pojmovima. Prema američkom književno-povijesnom teoretičaru Henryju H. Peytonu III. mit je temeljen na nadnaravnome, a legenda na povijesnim činjenicama. Obje književne vrste pripadaju povijesnoj baštini svakog naroda koje je kao takve važno čuvati.

U radu su analizirani pojmovi mit i legenda te književni oblici kroz koje se mitovi pojavljuju (basna, bajka, narodna priča, saga, ep, prispodoba, etiološka priča). Nakon povijesnog i pojmovnog određenja, ukratko su prikazani mitovi i legende u Republici Hrvatskoj. Rad se zatim bazirao na najpoznatijim mitovima i legendama grada Zagreba: „Crna Kraljica”, legenda o imenu grada Zagreba, „Krvavi most”, „Grički top”, „Kameni svatovi”, „Majka Božja s Kamenitih vrata” i legende o vješticama. Kroz intervju s dvjema Zagrepčankama saznajemo poznaju li stanovnici grada mitove i legende svojega grada.

Ključne riječi: mit, legenda, basna, bajka, narodna priča, saga, ep, prispodoba, etiološke priče, mitovi i legende grada Zagreba

Pregledala: Mateja Cimperšak, prof.

ABSTRACT

We often classify the terms myth and legend into the same category, and some see them as synonyms. According to American literary and historical theorist Henry H. Peyton III (1969), myths are based on the supernatural and legends on historical facts. Both of these literary terms belong to the historical heritage of every nation, and it is important to preserve them as such. This thesis analyzes the terms myth and legend and the forms through which myths appear (fables, fairy tales, folk tales, sagas and epics, parables, and etiological stories). After the historical and conceptual definition, myths and legends in the Republic of Croatia are briefly presented. The thesis was then based on the most famous myths and legends of the city of Zagreb: The Black Queen, the legend of the name of the city of Zagreb, Bloody Bridge, The Grič Cannon, Stone Wedding, Our Lady of the Stone Gate, and legends of witches. Through an interview with two women from Zagreb, we find out if the inhabitants are familiar with the myths and legends of their city.

Keywords: myth, legend, fable, fairy tale, folk tale, saga, epic, parable, etiological stories, myths and legends of the city of Zagreb

Pregledao: Domagoj Cimperšak, prof.